

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Jokaisella täytyy olla ystävä

Arvoja ja arvostuksia Otavan aapisissa

Sofia Hiltunen

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustieteiden tiedekunta

Luokanopettajankoulutus

Lapin yliopisto

Syksy 2023

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Jokaisella täytyy olla ystävä – Arvoja ja arvostuksia Otavan aapisissa

Tekijä: Sofia Hiltunen

Koulutusohjelma: Luokanopettajakoulutus, kasvatustiede

Työn laji: Pro gradu –tutkielma

Sivumäärä: 56 sivua + 2 liitettä

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tutkia, millaisia arvoja lähihistoriassa julkaistuissa aapisissa tuodaan esille. Tutkimusaineisto koostuu kuudesta Otavan julkaisemasta aapista, jotka ajoittuvat vuosille 1994–2020. Lähestyn aineistoa teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksen teoria löytyy arvon käsitelmääritelmästä, joka ohjaa aineistosta tehtyjä havaintoja. Analyysikysymykset on laadittu arvoteorian pohjalta. Tutkimuksessa huomio on aapisten lukemisto-osuuksien tarkastelussa.

Aapisissa arvostetaan monia asioita, jotka liittyvät pääasiassa yhdessä elämiseen ja toimimiseen. Aapisten analyysi osoittaa, että ystävyys nähdään tärkeänä asiana. Kaipuu yhteyteen on keskeinen osa tutkimusaineistossa esiintyvien hahmojen elämää. Ystävyys on itseisarvo, jota tavoitellaan ahkerasti. Ystävyys saavuttamiseksi tarvitaan hyvää käyttäytymistä. Hyvyys on toinen keskeinen arvo, jota tuodaan aapisissa esille. Tutkimusaineisto osoittaa, että aapisten kautta lapsille pyritään opettamaan yhdessä elämisen taitojen ja ystävyys merkitystä.

Avainsanat: aapinen, arvo, arvostus, itseisarvo, teoriaohjaava sisällönanalyysi.

Sisälllys

1.	Johdanto.....	8
1.1	Lukemaan opettelu ja oppimateriaalit.....	8
1.2	Tutkimuksen tarkoitus.....	5
1.3	Tutkimuksen eteneminen	6
2.	Teoreettinen tausta.....	7
2.1	Itseisarvot ja välinearvot.....	7
2.2	Arvojen objektiivisuus	9
2.3	Normit	10
2.4	Arvon kolme määritelmää.....	10
3.	Aiempien tutkimusten tarkastelua.....	13
3.1	Aapisten historiaa.....	13
3.2	Uskonnolliset aapiset	14
3.3	Aapiset yleisoppikirjoina	15
3.4	Taitoaapiset.....	16
3.5	Yhteenveto aapisen sisällöllisestä kehitysestä.....	17
4.	Aineisto ja tutkimusmenetelmä.....	18
4.1	Tutkimustehtävä	18
4.2	Tutkimusaineisto	19
4.3	Aineiston valikoiminen.....	20
4.4	Aineiston sisällöllinen rajausta.....	21
4.5	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	22
4.6	Tutkimusetiikka	23
4.5.1	Hyvä tieteellinen käytäntö	23
4.5.2	Tutkijan vastuu	25
4.5.3	Laadullisen tutkimuksen luotettavuus	26
5.	Analyysi	27
5.1	Analyysiyksiköt	27
5.2	Analyysikysymykset.....	28
5.3	Analyysin kuvaus	28
6	Tulokset.....	30
6.1.	Tavoiteltavat asiat	30
6.1.1	Hyvät käytöstavat.....	30

6.1.2 Henkilökohtaiset tavoitteet.....	31
6.1.3 Ystävyys	33
6.1.4 Muiden huomioiminen.....	34
6.2 Rahankäyttö	35
6.3 Itseisarvot	35
6.4 Käyttäytymisen kuvaus.....	36
6.4.1 Lasten käyttäytyminen	36
6.4.2 Aikuisten käyttäytyminen.....	39
6.4.3 Toivottu ja ei-toivottu käytös.....	40
6.5 Ajankäyttö	42
6.5.1 Muiden seurassa	42
6.5.2 Aktiivinen tekeminen	43
6.5.3 Tavalliset asiat	43
6.6 Sanallinen ilmaisu.....	44
6.6.1 Rohkeus.....	44
6.6.2 Ohjeita muiden kanssa elämiseen	45
7. Johtopäätökset ja pohdinta.....	47
7.1 Hyvyyden tavoittelu	47
7.2 Ystävyyden korostuminen tuloksissa	48
7.3 Opetusta yhdessä elämiseen	49
7.4 Yllättäviä löytöjä aineistosta	51
7.5 Tutkimuksen luotettavuus, tulosten merkittävyys ja jatkotutkimusehdotukset.....	52
Lähteet	54
Liite 1. Tutkimusaineisto	57
Liite 2. Analyysikysymykset	58
Taulukko 1. Kaupin arvomääritelmä (Purjo 2014, 42)	11
Taulukko 2. Aapisten erilaiset funktiot (Kotkaheimo 1982, 272—273)	14
Taulukko 3. Tutkimuksessa käytetyt aapiset.....	20
Taulukko 4. Aapisaineksen luokittelusysteemi (Kotkaheimo 1982, 32).....	21

1. Johdanto

1.1 Lukemaan opettelu ja oppimateriaalit

Kyky lukea on oleellinen taito, sillä ihminen käyttää sitä lähestulkoon joka päivä. Myös tämän tekstin ymmärtämiseen tarvitaan kyky ymmärtää kirjaimia ja niiden yhdistelmiä. Lukutaitoa pidetään modernissa yhteiskunnassa itsestään selvyytenä (E. Laine 2002, 12). Lukemaan oppiminen ei kuitenkaan tapahdu itsestään, ja suurin osa lapsista oppii sen taidon ensimmäisen luokan aikana aloittaessaan koulunkäynnin. Lukutaidon harjoitteluun tarvitaan kuitenkin välinemateriaalina toimivaa kirjallisuutta.

Aapinen on merkittävä osa jokaisen oppilaan koulupolkua. Aapiset ovat välineitä, joita suomalaisessa koulussa käytetään lukemaan opetteluun ja opetuksen välineenä. Aapisten historia ulottuu 1500-luvulle asti. Aapinen oli ensimmäinen suomen kielellä painettu kirja (Kotkaheimo 1989, 13). Kosken (1999, 22) mukaan aapiset ovat ”tärkeitä kulttuurisia symboleja”, sillä ne ovat kirjoja, jotka aloittavat lapsen pitkä koulupolun, jonka päämääränä on elämä täysivaltaisena aikuisena ja kansalaisena. Aapinen on siis keskeinen merkkipaalu pienen lapsen elämässä, ja sillä on paljon symbolista arvoa.

Elina Lahelman (1999, 81) mukaan koulun tehtävänä on sosiaalistaa lapset yhteiskunnan arvoihin, normeihin ja velvoitteisiin. Lerkkanen (2017, 17) sekä Kotkaheimo (2002) toteavat, että eri aikakausilla vallinneet aatteet, arvot sekä kansan sivistämisen tavoitteet, ovat nähtävissä aapisten kuvituksista halki aikojen. Launonen ja Pulkkinen (2004, 16) ovat tehneet vastaavia huomiota nykyaikaisen koulun kontekstissa. Heidän mukaansa koulutuspolitiikka heijastaa arvostuksia, eli tärkeinä pidettyjä asioita. Launosen ja Pulkkinen (2004, 16) mukaan arvostuksille on tunnusomaista se, että ne muuttuvat ajassa yhteiskunnallisen kehityksen mukana. Sekä oppiaineiden sisällöissä että opetussuunnitelmallisissa sisällöissä ja aihekokonaisuuksissa on kyse arvostuksista, joita halutaan välittää eteenpäin (Launonen & Pulkkinen 2004, 16).

Oppimateriaaleilla on suuri merkitys lapsen maailmankuvan muotoutumisen prosessissa, sillä niiden avulla välitetään tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta sekä yhteiskunnan arvoista ja normikäyttäytymisestä. Oppimateriaali on vaikutusvaltainen opetuksen väline, jonka avulla välitetään arvoja sekä uutta tietoa (Hiidenmaan, Löytönen & Ruuska 2017, 8).

Peruskoulun ensimmäisessä opetussuunnitelmassa vuodelta 1970 oppikirjat nähdään koulun tärkeimpinä apuvälineinä (POPS 1970, 118). Opetussuunnitelmassa (1970, 118) todetaan oppikirjojen sisällöllä ja esitystavalla olevan erityinen vaikutus opetukseen ja oppilaiden oppimiseen. Samalla todetaan, että tästä syystä oppikirjojen teossa tulee huomioida se, että ne laaditaan tavoitteiden mukaisesti. Hiidenmaan ja hänen kollegoidensa (2017, 11) mukaan vuoden 1993 jälkeen oppikirjojen tekeminen on vapautunut valvonnan alta. Tämän seurauksena kirjojen tekijöillä ja kustantajilla on ollut vapaus tehdä mielensä mukaista materiaalia, ja koluille sekä opettajille on annettu vastuu ja vapaus valita sopivat oppikirjat (Hiidenmaa ym. 2017, 11). Uudemmat aapiset ovat siis niiden kirjoittajien itsensä luomia, eivätkä koulut tai opetushallitus tarkkaan sanele niiden sisältöä.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus

Koulunsa aloittavat pienet oppilaat ovat aapisen kohderyhmä. Aapiset ovat ensimmäisiä kirjoja, joita suomalaisissa kouluissa käytetään. Näin ollen oppikirjan tekstit ovat merkityksellisiä, sillä ne ovat ensimmäistä lukumateriaalia, joka välittää lapsille tietoa maailmasta ja tärkeinä pidetyistä asioista. Aapinen sellaisenaan ilman lisämateriaaleja on oppilaiden käytössä, ja se myös jää heidän käyttöönsä ensimmäisen luokan jälkeen. On siis tärkeää tutkia mitä tässä pelkässä oppikirjassa sanotaan.

Aapisia on tutkittu aiemminkin, mutta niiden tarkastelua ei ole ulotettu 2000-luvulle eikä arvojen tarkastelu ole ollut ensisijaisena tutkimuskohteena. Aapisten sisällöissä on kyse arvoista, arvostuksista ja niiden muutoksista. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni

on siis selvittää, minkälaisia arvoja Kustannusosakeyhtiö Otavan aapisissa tuodaan esille. Tutkimusaineistoni aapisia on yhteensä kuusi, ja tarkastelen niiden sisältöä teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla.

1.3 Tutkimuksen eteneminen

Tutkimukseni keskeinen käsite on arvo. Luvussa 2 esittelen tutkimuksen teoreettisen taustan, joka pohjautuu pääasiassa filosofian tohtori Timo Purjon (2014) teokseen, jossa hän ottaa kantaa arvokeskusteluun kasvatuksen ja yhteiskunnallisten asioiden näkökulmasta. Ensiksi määrittelen arvon, itseisarvon ja välinearvon käsitteet. Tämän jälkeen avaan käsitystä arvon objektiivisuudesta. Seuraavaksi kerron lyhyesti, miten arvot ja normit eroavat toisistaan, ja lopuksi käsittelen arvon kolmea määritelmää.

Luvussa 3 luon lyhyen katsauksen aapisen historiaan ja sen erilaisiin kehitysvaiheisiin. Kerron myös siitä, minkälaista aiempaa tutkimusta aapisista on tehty. Tämän jälkeen luvussa 4 esittelen aineiston, eli ne aapiset, joita olen tutkimuksessani käyttänyt. Luvussa 4 esittelen myös teoriaohjaavan sisällönanalyysin, jota käytin tutkimuksen toteutuksessa. Pohdin myös tutkijana tekemiäni valintoja sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä.

Luku 5 käsittelee aineiston analyysia. Esittelen analyysiyksiköt, jotka olen muodostanut arvon määritelmän pohjalta. Tämän jälkeen kuvaan analyysin toteutusta. Analyysilukua seuraa luku 6, jossa esittelen tutkimuksen tulokset. Tulosluku on jaettu pienempiin alalukuihin analyysiyksiköiden mukaan. Kerron tekemistäni havainnoista ja peilaan niitä aiempaan tutkimukseen. Lopuksi luku 7 sisältää yhteenvedon analyysistä ja tiivistetyn vastauksen esittämäni tutkimuskysymykseen. Pohdin myös tutkimukseni onnistumista sekä esitän jatkotutkimus ehdotuksia.

2. Teorettinen tausta

Arvo on käsite, joka on tuttu arkipäiväisestä kielenkäytöstä. Se on niitä sanoja, joiden merkitystä ei tarvitse avata tavallisessa keskustelussa. Arvo on käsitteenä toisaalta selkeä ja ymmärrettävä, mutta siihen saattaa liittyä erilaisia ajattelutapoja. Koska arvo ei ole niin yksiselitteinen käsite, kun ensin voisi luulla, on tärkeää tehdä selväksi mitä tarkoitan arvolla tässä tutkimuksessa.

2.1 Itseisarvot ja välinearvot

Airaksisen (1994, 23) mukaan suomalaisessa kulttuurissa arvoista puhutaan, kun tarkoitetaan jotain yleensä hyvinä pidettyjä tai haluttavia asioita. Arkikielessä monesti käytetään Launosen ja Pulkkinen (2004, 14) mukaan väljää käsitystä arvoista. Arvoiksi voidaan puheen kautta luokitella keskenään hyvinkin erilaisia asioita. Arvot ovat Ojansen (2011, 10) mukaan ihmiselle tapa olla maailmassa, ja ne ovatkin keskeinen osa ihmisyyden perusrakennetta. Arvot kertovat siitä mikä on oikein ja mikä väärin (Helve 2002, 19).

Jokainen kokee arvot eri tavoin. Kukaan ei ole täysin sokea arvojen suhteen, mutta kukaan ei pysty kokemaan kaikkia arvoja, ja arvojen kokemiskykyyn vaikuttaa jokaisen ihmisen oma persoonallisuus (Purjo 2014, 42). Arvojen kokeminen on kuitenkin opittavissa oleva taito, sillä Purjo (2014, 42) esittää, että jokainen yksilö voi kehittää omaa arvotajuntaansa. Toisin sanoen ihminen voi oppia huomaamaan erilaisia arvoja ja ymmärtämään niiden merkitystä.

Ojanen (2011, 7) toteaa arvojen liittyvän siihen, mitä ihminen pitää hyvänä ja tavoiteltavana asiana. Arvot ovat siis positiivisia asioita. Hirsjärven (1985, 79) mukaan arvot ovat abstrakteja ilmiöitä, joita tavoitellaan, ja jotka ilmenevät ihmisen toiminnassa. Ojanen (2011, 7) esittää samantapaisen ajatuksen todetessaan, että arvot ovat ihanteita ja ne myös ohjaavat yksilön toimintaa, sillä ne määrittelevät toiminnan taustalla olevia periaatteita. Vaikka arvot itsessään ovat pysähtyneitä ja muuttumattomia, on niillä liikkeelle

laittava voima. Arvot asettavat elämälle tietynlaiset raamit, jonka mukaan ihminen toimii. Launosen ja Pulkkinen (2014, 14) mukaan arvot asettavat päämääriä ja määrittelevät käsityksen siitä, millainen on hyvä elämä. Arvot ovat siis kiinteästi osaa ihmisen elämää. Ne antavat suunnan elämälle ja auttavat ihmistä asettamaan asioita tärkeysjärjestykseen.

Arvot voidaan jakaa karkeasti kahtia. Purjon (2014, 5) mukaan on olemassa sekä itseisarvoja että välinearvoja. Itseisarvoa Purjo (2014, 5) kuvaa sellaiseksi asiaksi, joka ei vaadi perustelua eikä sitä myöskään voida perustella jollakin toisella arvolla. Itseisarvot ovat siis hyviä sellaisenaan (Airaksinen 1994, 30; Hirsjärvi 1985, 79–80). Ne ovat arvokkaita sellaisinaan eikä niiden kautta pyritä saavuttamaan jotakin toista päämäärää.

Tavallisimmiksi esimerkeiksi itseisarvoista Airaksinen (1994, 31) mainitsee luovuuden, kauneuden ja luonnon. Yhä tänäkin päivänä voimassa olevilla yleisimmillä arvoilla on vahvat juuret ihmiskunnan historiassa. Näitä arvoja ovat hyvyys, totuus ja kauneus, jotka Purjon (2014, 5) sanojen mukaan periytyvät antiikin Kreikasta. Ne eivät siis ole kovinkaan uusia keksintöjä, vaan nuo arvot ovat kestäneet aikaa. Yhä edelleen muuttuneissa olosuhteissa ja kokonaan toisenlaisessa globaalissa maailmassa on edelleen sijaa hyvyydelle, totuudelle ja kauneudelle.

Välinearvoilla tavoitellaan Purjon (2014, 5) mukaan muita arvoja. Airaksinen (1994, 30) täsmentää tätä toteamalla, että välinearvojen avulla tavoitellaan itseisarvoja. Välinearvot eivät siis ole itsessään riittäviä, vaan ne ovat ainoastaan keino tavoitella jotain pysyvämpää. Airaksinen (1994, 31) näkee välinearvot polkuna kohtia todellisia, universaaleja itseisarvoja. Välinearvot määrittelevät ihmisen toimintaa ja antavat sille lähtökohdan (Purjo, 2014, 102). Välinearvoja voisi pitää eteenpäin liikuttavana voimana, joka ohjaa yksilöä keskittymään siihen mikä on tärkeää. Eli tässä tapauksessa tavoitellaan välinearvojen kautta ikuisia itseisarvoja.

2.2 Arvojen objektiivisuus

Arvot eivät ole aikaan eivätkä paikkaan sidonnaisia. Ojasen (2011, 8) mukaan arvot ovat keskeinen osa meidän perustodellisuuttamme. Arvot voidaan nähdä objektiivisina ja ajattomina, toisin sanoen, arvot ovat Purjon (2014, 38) mukaan ihmisestä riippumattomia ja ikuisesti päteviä. Jokainen yksilö voi suhtautua arvoihin omalla tavallaan, mutta se ei poista arvojen objektiivista luonnetta (Ojanen 2011, 10). Arvot eivät vaadi tulla tunnustetuksi ollakseen olemassa. Arvojen objektiivisuus tarkoittaa sitä, että arvot ovat olemassa vaikka ihmiskunta ei niitä kykenisi koskaan saavuttamaan eivätkä ne ole riippuvaisia siitä, että niitä tavoitellaan (Purjo, 2014, 43). Arvot eivät ole satunnaisia, eivätkä ne ole ihmisen tai jonkin kulttuurin keksintöä (Ojanen 2011, 8). Kyse on vain siitä, mitä kulloinkin arvostetaan, ja mitä arvoja halutaan tuoda esille.

Koska arvot ovat objektiivisia, ne eivät ole alisteisia mielipiteille, arvostuksille tai mieltymyksille. Arvojen objektiivisuus tarkoittaa sitä, etteivät ne ole minkään auktoriteetin määrättävissä (Ojanen 2011, 10). Ne eivät muutu vuosisatojenkaan kuluessa, sillä ne ovat ajan ulkopuolella.

Koska arvot edustavat jotakin korkeampaa päämäärää, joka ei muutu, voidaan arvojen avulla ymmärtää maailmaa. Purjo (2014, 38) toteaa arvojen avaavan mahdollisuuden yhteisymmärrykselle. Purjo (2014, 41) luettelee pitkän listan universaaleja arvoja. Niitä ovat esimerkiksi jo aiemmin mainitut hyvyys, totuus ja kauneus. Lisäksi universaaleja arvoja ovat muun muassa elämä, viisaus, vapaus, oikeudenmukaisuus, persoona sekä henkinen kehittyneisyys (Purjo, 2014, 41). Vaikka kulttuurit eroavat toisistaan, voidaan niistä aina etsiä arvojen kautta jotakin yhteistä. Näin voidaan tehdä, sillä Purjo (2014, 40) toteaa arvojen edistävän hyvää elämää. Elämä voidaan nähdä arvoista korkeimpana, tällöin elämän tuhomainen ja toisen ihmisen tappaminen on ihmisten teoista kaikkein pahin (Purjo, 2014, 40). Arvot kertovat siis sen mikä on hyvää ja tärkeää, mutta samalla niistä käy ilmi myös pahana pidetyt ja tuomittavat asiat.

Arvot määrittävät yksilön toimintaa hyvin vahvasti. Anttilan (2005, 83) mukaan ihmisen kaiken toiminnan taustalla vaikuttavat arvot. Arvot voivat ilmetä käyttäytymisessä, sanallisessa ilmaisussa tai ajan- ja rahankäyttönä (Hirsjärvi 1985, 79). Ei siis ole

yhden tekevää millaisia asioita arvostamme, koska ne vaikuttavat konkreettiseen toimintaamme. Purjon (2014, 41) mukaan arvot näkyvät kaikissa teoissamme. Teot ja sanat kertovat muille tärkeinä pitämistämme asioista.

2.3 Normit

Arvot ja normit saattavat joskus arkipuheessa mennä sekaisin, joten on tärkeä tehdä ero näiden käsitteiden välille. Launosen ja Pulkkinen mukaan (2004, 14) arvot ja normit ovat lähellä toisiaan.

Normit ovat niitä asioita, jotka näkyvä koulussa muun muassa hyväksytyin käyttäytymisen ja järjestyssääntöjen kautta (Launonen & Pulkkinen 2004, 14). Arvot ovat yleisiä ja normit sellaisia asioita, jotka määrittävät konkreettista toimintaa ja suojaavat niiden taustalla olevia arvoja (Launonen & Pulkkinen 2004, 14). Arvot ovat siis korkealla olevia henkisiä tavoitteita ja päämääriä, kun taas normit liittyvät oleellisesti konkreettiseen toimintaan.

2.4 Arvon kolme määritelmää

Arvo voidaan käsitteenä jakaa kolmeen eri osaan. Purjo (2014, 42) lainaa Raili Kaupin (2002) käyttämää kolmijakoa. Kaupin mukaan on olemassa kolme arvokäsitettä, jotka hän on määritellyt taulukon 1 kuvaamalla tavalla.

Taulukko 1. Kaupin arvomääritelmä (Purjo 2014, 42)

Arvokas	Arvostus	Arvo
1. Itsestäänselvyys 2. Ei tarvitse tiedostaa. Tämän asian arvon huomaa yleensä vasta kun sen olemassaolo ei ole enää itsestään selvää esim. ilma ja vesi	1. Riippuvainen tunteista, haluista tai toiveista. 2. Voi vaihdella ajasta ja paikasta riippuen. 3. Vaikuttaa siihen, miten yksilö suhtautuu asioihin tai olioihin.	1. Asia on arvokas, sen takia koska yksilö on ihminen. 2. Universaalisuus 3. Itseisarvo

Kaupin mukaan arvokkaat asiat ovat itsestäänselvyksiä, eli niiden olemassaoloa ei ole edes välttämätöntä tiedostaa. Arvokkaat asiat huomataan vasta yleensä silloin kun ollaan vaarassa menettää ne.

Arvostukset eroavat arvoista siinä, että ne ovat riippuvaisia tunteista ja ne voivat vaihdella nopeastikin. Arvostukset voivat Hirsjärven (1985, 79) mukaan muuttua, eli jonkin asian arvo muuttuu ihmisen ajatuksissa. Arvostukset ovat Purjon (2014, 43) mukaan henkilökohtaisia ja jokaisen omasta kokemusmaailmasta riippuvaisia. Airaksisien (1994, 24) mukaan ihmiset voivat arvostaa hyvin erilaisia asioita, sillä arvostukset ovat yksilön omia määritelmiä jonkin asian hyvyydestä tai huonoudesta.

Arvot sen sijaan ovat Kaupin määritelmän mukaan ikuisia ja muuttumattomia. Arvot ovat siis asioita, jotka nähdään arvokkaina vain sen takia, että yksilö on ihminen. Arvot ovat olemassa silloinkin, kun ne eivät kenenkään mielestä ole arvokkaita (Purjo 2013, 43). Kuten jo aiemmin olen tuonut ilmi, arvot ovat universaaleja eli kaikkialla päteviä. Kolmas tärkeä määritelmä arvolle on se, että se on itseisarvo eli asia on arvokas sellaisenaan.

Arvot ja arvostukset ovat siis toisistaan erillisiä asioita, vaikka arvoja arvostettaisiinkin. Purjo (2014, 44) toteaa, että arvostukset eivät välttämättä ole linjassa ihmisen omien

tavoitteiden kanssa. Airaksinen (1994, 24) nostaa esille kuitenkin myös sen, että arvot toimivat rajoina arvostuksille, eli sille, mitä ihminen voi haluta.

3. Aiempien tutkimusten tarkastelua

3.1 Aapisten historiaa

Aapinen on muodoltaan hyvin vanha oppikirja. Lerkkasen (2017, 17) mukaan aapisella on pitkä, vuosisatoja kestävä historia välineenä, jonka avulla on pyritty saavuttamaan lukutaito. Lerkkanen (2017, 17) toteaa, että lukutaidon opetus on Suomessa liittynyt oleellisesti uskonnolliseen opetukseen. Lukutaito on ollut juuri luterilaisen kirkon määräämä tavoite, ja se on valvonut lukutaidon opetusta ja sen edistymistä (E. Laine 2002, 17). Hiidenmaan ja hänen kollegoidensa (201, 8) mukaan yksi uskonpuhdistuksen keskeisistä periaatteista oli, että jokainen voisi itseä lukea Raamattua. Lukutaidossa on siis ollut kyse yksilön oman hengellisen perustan huolenpidosta (E. Laine 2002, 18). Lukutaito on nähty avaimena hengellisen hyvinvoinnin edistämiseen, ja uskonnollinen oppiaines onkin ollut mukana suomalaisessa aapisessa sen alkuaajoista lähtien. Ensimmäinen suomenkielinen aapinen oli Mikael Agricolan laatima, ja se noudatti muodoltaan keskieurooppalaista aapiskatekismusta (Lerkkanen 2017,17). Suomalainen aapinen on siis saanut vaikutteita muista maista.

Aapisten sisältöön ovat vaikuttaneet Lerkkasen (2017, 32) mukaan lukemaan opettamisen teorioiden kehitys, yhteiskunnalliset muutokset sekä koululaitoksen kehitys. 1960-luvulle asti aapisten kertomukset liittyvät maaseudun elämään, jonka jälkeen kaupungistumisen myötä aletaan kuvata myös kaupunkiympäristöä (T. Laine 2002, 106; Lerkkanen 2017, 23). 1970-luvulla aapisiin tuli koululaisten arjen realistinen kuvaus, mutta siitä huolimatta aapisissa on kuitenkin säilynyt sadun maailma ja eläinhahmojen seikkailut (Lerkkanen 2017, 33). Tämä on todettavissa myös omassa tutkimusaineistossani. Puhuvat eläinhahmot, taruolennot ja tarinoiden maailmat ovat läsnä lähestulkoon jokaisessa aapisessa.

Aapisen ensisijaisena tarkoituksena on ollut lukutaidon opetus (Lerkkanen 2017, 17). Aapiset eivät kuitenkaan välitä pelkkää lukutaidon opetukseen liittyvää sisältöä. Lerkkanen (2017, 17) toteaa, että ”eri aikakausien suuret aatteet, arvot ja kansan sivistämisen

päämäärät” ovat nähtävissä aapisten kuvituksista ja teksteistä. Kotkaheimon (1989, 32) mukaan aapisten käyttötapa ja merkitys on vaihdellut vuosisatojen aikana, mikä on johdantanut myös aapisten muuttumiseen.

Yksi aapisen funktioista on Kotkaheimon (1898, 32) mukaan ollut tiedon välittäminen. Kotkaheimon (1989, 32) mukaan aapisille on määriteltävissä kolme erilaista funktiota, jotka eivät rajaudu ajallisesti vaan sisällöllisesti. Nämä kolme tehtävää on kuvattu taulukossa 2. Avaan jokaisen sarakkeen sisältöä lyhyesti seuraavissa alaluvuissa.

Taulukko 2. Aapisten erilaiset funktiot (Kotkaheimo 1982, 272–273)

Usko	Tieto	Taito
Pääpaino on uskonnollisissa asioissa. Oppikirjat ovat siis katekismuspohjaisia aapisia.	Oppikirjat välittävät maallista tietoa eli ne ovat reaaliaapisia. Aapiset toimivat yleisoppikirjana kansanopetuksessa. Kanallisuusate vaikutti: koti, uskonto, isänmaa.	Luovuutta ja omatoimisuutta korostavat aapiset. Yleissivistä maallinen tietoaaines. Myös lasku- ja kirjoitustaidon harjoittaminen.

3.2 Uskonnolliset aapiset

Kuten taulukosta 2 voidaan havaita, on aapisia siis hyödynnetty erilaisiin käyttötarkoituksiin. Yksi näistä käyttötarkoituksista on ollut välittää uskonnollista tietoa. Uskonnollinen tieto on ollut aapisissa luonnollisesti läsnä, sillä aapisilla ja reformaatiolla on ollut tiivis yhteys. Suomenkielinen kirjallisuus syntyi uskonpuhdistuksen seurauksena (Kotkaheimo 1989, 308).

Ensimmäinen suomenkielinen kirja oli Mikael Agricolan laatima *ABCkiria*, ja se noudatti muodoltaan keskieurooppalaista aapiskatekismusta (Lerikkanen 2017, 1). Kotkaheimo (1989, 43) toteaa, että *ABCkiria* on muutamia kohtia lukuun ottamatta melkein

kokonaan käännöstekstiä sekä mukailua. Aapinen ei siis itsessään ole suomalainen keksintö, vaan se on rantautunut Suomeen muualta maailmasta. Aapisella on kuitenkin suomalaisessa koulunkäynnissä hyvin vahvat perinteet

Uskonnollisen tiedon ajanjaksolla aapisten keskeisenä tehtävänä on Kotkaheimon (1989, 126) mukaan ollut välittää uskonpuhdistuksen tavoitteita. Aapiset ovat palvelleet kirkon määräämiä käyttötarkoituksia. *ABCkirian* tavoitteena on ollut luterilaisen opin juurruttaminen kansan keskuuteen (Kotkaheimo 1989, 126; Lerkkanen 2017, 1). Aapinen oli ensimmäinen suomenkielinen kirja ja se oli kiinteä osa kirkollista kansaopetusta (Kotkaheimo, 1989, 13). Aapiskirja oli tarkoitettu papiston työvälineeksi uskonnollisen opin saarnaamiseksi ja kansanopetuksen työvälineeksi (Kotkaheimo 1989, 39). *ABCkirias*sa oli niin sanotun aapisosan kirjainten esittelyn ja tavausharjoitusten lisäksi katekismusosio, jossa oli rukouksia, uskontunnustus sekä tärkeimmät sakramenttitekstit (Kotkaheimo 1989, 45; Lerkkanen 2012, 1).

Kotkaheimo tuo tutkimuksessaan (1989, 54) esille sen, että aapinen on nimenomaan tarkoitettu lukemaan opettelun välineeksi, ja uskon oppikirjaksi. Liturgiset tekstit oli tarkoitettu yksityiseen hartauden harjoittamiseen, mutta myös yhteiseen jumalanpalvelukseen (Kotkaheimo 1989, 55). Kotkaheimo (1989, 126) rajaa uskonnollisen tiedon aapisten aikakauden loppumaan 1700-luvulle, vaikka katekismusaapisia onkin hänen mukaansa ilmestynyt vielä 1900-luvulla.

3.3 Aapiset yleisoppikirjoina

Muutokset kansanopetuksessa välittyivät oppikirjoihin. Aapinen ei ole ollut historiansa aikana pelkästään lukemaan oppimisen väline, vaan sillä on ollut myös yleissivistävä tarkoitus. Kuten taulukon 2 toisesta sarakkeesta voidaan huomata, ovat aapiset pitäneet sisällään myös yleissivistävää maallista tietoa kuten maantiedettä ja laskuharjoituksia. Tutkimuksessaan Kotkaheimo (1989, 272) nostaa esille myös sen, että aapiset eivät ole pelkästään sisältäneet uskonnollista ainesta, vaan ne ovat olleet myös yleisoppikirjoja.

Tiedollisen periodin aapiset olivat yleisoppikirjoja, jonka sisällöissä oli Kotkaheimon (1989, 273) mukaan vahvasti havaittavissa kansallisuusaatteen vaikutus. Kotkaheimo

(1989, 273) nostaa keskeisinä reaaliaapisista esiintyvät keskeiset käsitteet koti, uskonto ja isänmaa.

Aapinen muotoutui yleisoppikirjaksi erityisesti 1860-luvulla perustetun kansakoulun vaikutuksesta. Kansanopetukseen otettiin mukaan kirjoitus- ja laskutaidon opetus, mikä vaikutti siihen, että aapisesta muotoutui yleisoppikirja, joka piti sisällään sen yleistiedollisen oppiaineen, jota kansanopetuksessa tarvittiin. Opetuksessa nähtiin tärkeäksi välittää yleissivistä maallista tietoa. (Kotkaheimo 1989, 272.) Kotkaheimon (1989, 128) mukaan sivistyspyrkimyksissä siirryttiin uskonnollisen tiedon korostamisesta maallista tietoa korostaviin pyrkimyksiin. Aapiskirjallisuuden kehitykseen ovat vaikuttaneet pedagogiset uudistukset, kansakoulun perustaminen sekä eri tahojen näkemykset siitä, miten kansanopetusta tulee toteuttaa (Kotkaheimo, 1989, 272). Vuonna 1869 annettiin kirkkolaki, jolla erotettiin toisistaan kirkon ja koulu (Kotkaheimo, 1989, 202). Tämä on siis myös vaikuttanut siihen mitä asioita koulussa on opetettu ja millaista oppimateriaalia on tuotettu.

3.4 Taitoaapiset

Vuonna 1921 säädettiin yleinen oppivelvollisuuslaki ja opetuksessa toteutetut uudistukset vaikuttivat myös oppimateriaalien muotoutumiseen (Kotkaheimo 1989, 306). Kouluille asetettiin tavoitteeksi kehittää lapsia mahdollisimman monipuolisesti ja kotiseutusekä havainto-opiskeluun tuli liittää askartelu (Kotkaheimo 1989, 276). Uudessa opetussuunnitelmassa asetettiin Kotkaheimon (1989, 277) mukaan opetuksen tavoitteeksi olla havainnollistavaa sekä aktivoivaa. Uusi opetussuunnitelma vaikutti siihen, millaista opetusmateriaalia tarvittiin.

Lukemisto-osuudessa korostettiin suomalaista tapaa ajatella ja elää (Kotkaheimo, 1989, 272). Kotkaheimon (1989, 282) mukaan 1920-luvun aapisissa nostetaan esille terveen ja hyvinvoivan lapsen ihanne. Aapisista tuli tämän myötä entistä monipuolisempia oppikirjoja (Kotkaheimo 1989, 306).

3.5 Yhteenveto aapisen sisällöllisestä kehityksestä

Kuten voidaan yhteenvetona edellisistä alaluvuista todeta, on aapinen muodoltaan hyvin vanha. Oppikirjan juuret ulottuvat kauemmaksi kuin vain 1500-luvulle, jolloin julkaistiin ensimmäinen suomenkielinen aapinen. Aapisen historia voidaan jakaa karkeasti kolmeen erilaiseen kehityskauteen. Näistä ensimmäisille, uskonnollisen tiedon aapisille eli katekismusaapisille oli tärkeää uskonnollisen opin juurruttaminen kansaan. Tiedollisen periodin aapisissa oli edelleen esillä uskonnolliset asiat, mutta maallinen yleissivistävä sisältö sekä isänmaallisuus tulivat vahvasti osaksi aapisia. Taidollisen periodin aapisissa oli esillä yhä edelleen uskonnollisuus ja isänmaallisuus, mutta niissä korostettiin myös hyvinvoinnin ja puhtauden merkitystä.

Uskonnolliset arvot ovat siis pitäneet pintansa aapisissa, vaikka aapinen onkin käynyt läpi suuria muutoksia. Aapisen sisällöt ovat vaihdelleet aikojen saatossa, ja ne edustavat aina kulloinkin tärkeinä pidettyjä asioita, arvoja ja muita sisältöjä. Yhteiskunnassa tärkeinä pidetyt asiat ovat heijastuneet oppimateriaaleihin kautta aikojen. Kaikista eriaikoina annetuista tehtävistä huolimatta aapisella on aina ollut ensisijaisesti yksi tehtävä. Kotkaheimo (1989, 309) muistuttaa, että aapisen ensisijaisena tehtävänä on ollut toimia lukutaidon opetuksen ja oppimisen välineenä.

4. Aineisto ja tutkimusmenetelmä

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, minkälaisia arvoja aapiset ilmentävät. Vaikka aapisia on tutkittu paljon, niistä ei juurikaan ole tehty uudempaa tutkimusta. Aiemmat tutkimukset käsittelevät pääasiassa 1900-luvun oppikirjoja, mutta niissä käsitellään myös aapisen historiaa varhaisemmilla vuosisadoilla. 2000-luvulla julkaistuista aapisista ei juurikaan ole tehty tutkimusta, joten on aiheellista ottaa huomioon myös aapisten kehitys lähimenneisyydessä.

Aapisten arvomaailma on jäänyt aiemmissa tutkimuksissa vähemmälle tarkastelulle, sillä niissä on keskitytty aapisten sisältöön yleisesti tai sitten oppikirjan välittämän moraalin tarkasteluun. Moraali ja arvot eivät ole sama asia, vaikka moraalin perusta onkin löydettävissä arvoista. Tästä syystä on oleellista tutkia arvomaailmoja myös omana tutkimuksenaan.

Kotkaheimo (1989, 309) toteaa, että aapisten kautta pyritään välittämään sitä kulttuuriaineista, joka on arvostettua kunakin aikana. Kosken (1999, 44) mukaan aapisissa ei enää anneta ohjeita hyvään elämään. Näin ollen, on merkityksellistä tarkastella mitä asioita nykyaapiset sisältävät. On tärkeä tietää, mitä asioita juuri nyt, kuluvan vuosisadan aikana pyritään välittämään. On siis tarkoituksen mukaista tutkia uusia aapisia ja havainnoida sitä, millaisia ihanteita ja toimintatapoja aapisten välityksellä pyritään opettamaan oppilaille. Tästä syystä olen ryhtynyt tähän tutkimukseen, jonka tavoitteena on tarkastella, millaisia asioita aapisissa arvostetaan.

Tutkimuskysymykseni on: *Millaisia arvoja aapiset ilmentävät?*

Lähestyn aihetta teoriaohjaavan sisällönanalyysin kautta. Analyysini pohja on arvoteoriassa. Arvon käsitelmäärittelyn pohjalta olen rakentanut analyysikysymysten patteriston, joka auttaa kiinnittämään huomion tutkittavaan ilmiöön.

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkin peruskoulu-uudistukseen jälkeen julkaistuja oppikirjoja. Valitsin tutkimuskoh-
teekseni Kustannusosakeyhtiö Otavan julkaisemat aapiset. Aineiston etsinnässä päädyin
käyttämään Finna.fi-hakupalvelua, sillä se tarjoaa hakutuloksissa aineistoja arkistoilta,
kirjastoilta, museoilta ja muilta toimijoilta. Näin pyrin mahdollistamaan mahdollisimman
kattavat hakutulokset.

Hakutulokseksi sain kahdeksan aapista, jotka ovat Otavan julkaisemia aikavälillä 1994—
2020. *Reuhurinne aapinen* vuodelta 2013 rajautui tutkimuksen ulkopuolelle, sillä se ei
ollut kouluopetukseen tarkoitettu oppikirja. Tämän lisäksi aineisto rajautui vielä yhden
aapisen verran saatavuus ongelmien takia. Lapin maakuntakirjastosta en saanut käsiini
Hauskamatka aapista vuodelta 2001, sillä se oli ilmeisesti kadonnut. Näin ollen aineis-
toni koostuu kuudesta eri aapisesta. Nämä on listattu seuraavalla sivulla olevassa taulu-
kossa 3.

Taulukko 3. Tutkimuksessa käytetyt aapiset

Oppikirjan nimi	Julkaisu vuosi	Tekijät
Aapinen; satulakka, viestivakka, tietopakka	1994	Kallioniemi, Tuula, Katajamäki, Minna & Raikunen, Sinikka
Hauskamatka aapinen	2005	Kallioniemi, Tuula, Raikunen, Sinikka & Kolehmainen, Mika
Vipusen aapinen	2007	Muhonen, Sari & Vuorento, Kati
Taikamaan aapinen	2011	Raikunen, Sinikka, Leino, Katriina & Saramäki, Sami
Seikkailujen aapinen	2014	Backman, Sari, Lassila, Kati, Solastie, Kati, Kolu, Siri, Lumme, Johanna, Rannankari, Tuomo & Sariola, Soila
Tarinoiden aapinen	2020	Kuosmanen, Merja, Lampela, Hannele, Lassila, Kati Solastie, Kati, Rannankari, Tuomo, Seppälä, Anniina & Aro, V eera
Yht. 6 kpl		

4.3 Aineiston valikoiminen

Pienet oppilaat ovat aapisten ensisijaisena kohderyhmänä. Lukutaidon alkeisoppikirjaa on muokattu siten, että se tarjoaa parhaan mahdollisen avun lukutaidon saavuttamiseen. Aapinen on perinteisesti ollut sellaisenaan oppilaan käytössä ilman lisämateriaaleja. Uudemmissa oppikirjoissa saattaa olla mukana digimateriaaleja, joihin oppilaat voivat tutustua myös vapaa-ajallaan, ja jotka ovat olennainen osa aapista. Opettajan oppaat ja digimateriaalit laajentavat aapisen näkökulmaa ja tuovat lisää sisältöä oppikirjaan, jonka sisältöä on rajoitettu. Aapinen sellaisenaan on kuitenkin tarkoitettu oppilaan luettavaksi ilman siihen liittyvä oheismateriaalia.

Opetusta laajentavat lisämateriaalit ovat yhteneväisiä itse oppikirjan kanssa, joten niiden sisältö on pääpiirteissään sama ja arvopohja yhtenäinen. Aapinen on siis tiivistetty versio siitä, mitä suomen kielen tunneilla käydään läpi ensimmäisen kouluvuoden aikana. Näin ollen siihen on tiivistetty se, mikä katsotaan arvokkaaksi, hyödylliseksi ja merkitykselliseksi oppilaan oppimisen kannalta. Tutkiessaan kirjaa ja lukiessaan tekstejä oppilas omaksuu niitä arvoja, joita halutaan tuoda esille tarinoiden kautta. Tästä syystä aapisten tarkasteleminen sellaisenaan ilman siihen liittyviä muita materiaaleja on riittävä lähtökohta tutkimukselle.

4.4 Aineiston sisällöllinen rajaus

Aapinen on muodoltaan vaihteleva oppikirja, joka muodostuu erilaisista kokonaisuuksista. Hyödynnän tutkimuksessani samaa luokittelujärjestelmää kuin Kotkaheimo (1989). Hän on päättänyt käyttämään neljään kategoriaan jaettua luokittelusysteemiä, joka esitetty taulukossa 4.

Taulukko 4. Aapisaineksen luokittelusysteemi (Kotkaheimo 1982, 32)

Aapisosa	Lukemisto	Kuvat ja koristeet	Muu sisältö
Aapisten sisältö, jossa opetetaan lukutaidon alkeiden kannalta olennaiset asiat kuten kirjaimet, kirjainyhdistelmät, sanat jne.	Varsinaiset tekstit, jotka on koottu kirjallisuuden eri lajeista. Näitä ovat sadut, runot, kertomukset ja muut tekstit.	Kuvitukset ja koristeet	Kirjoitus- ja laskuharjoitukset. Myös pedagogiset ja metodiset ohjeet.

Kotkaheimon mukaan aapisista voidaan erottaa neljä erilaista osaa. Aapisosa tarkoittaa lähinnä lukemisen alkeisopetukseen tarkoitettua materiaalia, jolla myös nykyaapiset

alkavat. Kaikissa tutkimukseni aapisissa aapisosa on ensimmäisenä ja sitä seuraa lukemisto-osuus. Tässä tutkimuksessa pääpaino on lukemiston tarkastelussa.

Lukemisto on tarkoitettu jo lukemaan oppineille, mutta sitä harjoitteleville oppilaille. Lukemiston sisältämä materiaali on oman tutkimukseni kannalta keskeisin materiaali, sillä pidemmät tarinat ja dialogit sisältävät informaatiota, josta voidaan löytää arvoja ja arvostuksia osoittavia kohtia. Olen rajannut aapisten lukemisto osuutta hiukan. Aineiston analyysissä jätin pois irralliset kysymykset, laulut, runot, lorut ja riimit, sillä ne eivät sisältäneet tutkimuskysymyksen kannalta oleellista informaatiota.

Kuvat ja koristeet ovat aapisissa keskeisessä roolissa, sillä tekstiä on vähemmän, mutta en koe kuvien eikä muiden koristuksien tutkimista välttämättömäksi päästäkseni selville aapisten sisältämistä arvomaailmoista. Kuvien syvälinen tulkitseminen vaatisi oman tutkimuksensa, sillä ne sisältävät paljon informaatiota, joka ei välttämättä aukene lukijalle pintapuolisella silmäyksellä. Kuvien ja koristeiden sekä aapisosan analyysi ansaitsisi oman tutkimuksensa eikä valitettavasti pro gradu työ ole riittävän laaja, jotta siihen saisi sisällytettyä kattavasti kaikki nuo osat tekemättä niille vääryyttä.

Muuksi sisällöksi näissä aapisissa oli oman tulkintani mukaan luokiteltavissa reseptit, liikennesäännöt, askarteluohjeet, tietokirjatekstit sekä kasvi-, eläin- ja kirjallisuustietois-
kut. Nämä eivät sisältäneet tutkimuksen kannalta oleellista informaatiota arvoista tai arvostuksista. Rajasin siis muun osuuden tutkimuksen ulkopuolelle.

4.5 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Toteutan tutkimuksen teoriaohjaavana sisällönanalyysinä. Tuomen ja Sarajärven (2018, 117) mukaan sisällönanalyysin avulla tarkastellaan ja etsitään tekstin merkityksiä. Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella sitä, minkälaisia arvoja tai arvostuksia pyritään välittämään aapisiin valikoitujen lukumateriaalien kautta.

Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen erilaiseen lähestymistapaan. Näitä ovat Tuomen ja Sarajärven (2018, 122–133) mukaan aineistolähtöinen, teorialähtöinen ja teoriaohjaava sisällönanalyysi. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa analyysi aloitetaan

tarkastelemalla aineistoa ja edetään kohti käsitteellisempää päättelyä, jossa tutkimuksen teoria muodostetaan analyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–123). Analyysiluokat nousevat siis aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Halusin tutkimuksessani kiinnittää huomiota nimenomaan aapisissa esiintuotuihin arvoihin, mikä tarkoitti sitä, että minulla oli jo jonkinlainen ennakkokäsitys aiheesta. Näin ollen en voinut valita tutkimustavakseni aineistolähtöistä analyysia.

Päädyin valitsemaan tutkimustavakseni teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Tuomen ja Sarajärven (2018, 133) mukaan teoriaohjaava sisällönanalyysi toteutetaan aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöisessä analyysissä, mutta teoreettiset käsitteet eivät muodostu aineiston perusteella. Ne tuodaan tutkimukseen aiempien tutkimusten ja teorioiden pohjalta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Omassa analyysissäni arvon määritelmä ohjasi sitä, mihin asioihin kiinnitin huomiota analyysia tehdessä. Aikaisempi tieto ohjasi analyysin tekemistä, mikä on Tuomen ja Sarajärven (2018, 133) mukaan osa teoriaohjaava sisällönanalyysia. Analyysivaiheessa tein teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysi itsessään ei suoraan pohjautunut aikaisempaan teoriaan. Tutkimuksen tekijä siis valitsee teorian pohjaavan ymmärryksensä pohjalta ne asiat, jotka ovat aineistossa kiinnostavia (Kallinen & Kinnunen, ei pvm).

Tutkimuksessani analyysin teoreettiset kytkennät ilmenivät analyysikysymysten muodossa, joiden avulla aloitin aineiston tarkastelun. Analyysikysymykset ovat teoriasidonnaisia, sillä ne pohjautuvat arvon määritelmään, ja ilmentävät sen eri ilmenemismuotoja. Niistä kerron enemmän luvussa 5.

4.6 Tutkimusetiikka

4.5.1 Hyvä tieteellinen käytäntö

Olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuksessani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimia hyvän tieteellisen käytännön ohjeita. Tutkimukselta vaaditaan huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta (TENK). Tämä tarkoittaa sitä, että olen pyrkinyt

viittaamaan muihin lähteisiin mahdollisimman tarkkoilla lähdeviitteillä enkä ole esittänyt muiden tutkimusten ajatuksia ominani.

Tässä kirjallisessa työssä olen kuvannut huolellisesti tekemääni tutkimusta. Luvussa 5 kuvaan käyttämäni systemaattista ja johdonmukaista tapaa aineiston analyysissa. Olen pyrkinyt avoimuuteen tutkimuksen toteutuksessa. Kuvailen tekemiäni havaintoja ja perustelen niiden pohjalta tekemäni tulkinnat ja johtopäätökset. Raportoin rehellisesti tekemäni havainnot, enkä tietoisesti vääristele tutkimustuloksia.

Hirvisen (2006, 38) mukaan tutkijalla on vastuu epäillä tieteellisestä näkökulmasta myös omia ajattelutapojaan ja tulkintojaan. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa on Tuomen ja Sarajärven (2018, 160) mukaan kyse tutkijan tekemien havaintojen ja luotettavuudesta ja puolueettomuudesta. Tutkijan tulee irrottautua henkilökohtaisista intresseistään (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2020, 12). Hirvinen (2006, 40) painottaa samaa asiaa sanoittamalla sen siten, ettei tutkimus saa olla alisteinen millekään uskonnolliselle tai ideologiselle ajatusmaailmalle. Tutkijan tulee tarkkailla ovatko hänen tekemänsä havainnot todellisuudessa suoraan aineistosta vai ovatko ne suodattuneet tutkijan oman näkökulman läpi (Hirvinen 2006, 40; Tuomi & Sarajärvi 2018, 160). Tutkijan tulee siis sulkea oma hengellinen tai ideologinen vakaumuksensa tutkimuksen ulkopuolelle ja keskittyä vain siihen mitä aineistosta löytyy.

Olen pyrkinyt itsekriittisyyteen, ja yrittänyt tehdä itselleni näkyväksi asioita, jotka saattavat ohjata huomiotani tiettyihin asioihin tutkimusaineiston analyysissa. Olen tavoitellut objektiivista tutkimuksen tekotapaa. Vaatimus oman arvomaailman hylkäämisestä on kuitenkin mahdoton. Ihminen ei pohjimmiltaan kykene sulkemaan itsensä ulkopuolelle niin merkittävää asiaa, kuin omaa katsomuksellista tai poliittista vakaumustaan. Ne vaikuttavat kokonaisvaltaisesti yksilön käsitykseen maailmasta. Tästä huolimatta olen pyrkinyt mahdollisimman puolueettomaan tutkimukseen siten, että olen laatinut listan kysymyksiä, jotka pohjautuvat arvoteoriaan. Näin lähestyin aineistoani tasapuolisesti etsimällä vastauksia ennalta asetettuihin kysymyksiin. En siis poiminut aineistosta mieltävaltaisesti havaintoja, vaan kävin aineiston läpi systemaattisesti apukysymysten avulla.

Todellisuudessa minun täytyy tutkijana tunnustaa, etteivät edes ennalta kirjoittamani apukysymykset voi taata sitä, että oma näkökulmani suodattui täysin pois analyysivaiheessa. Tämä johtuu siitä, että analyysikysymykset ovat minun laatimiani, vaikka ne pohjautuvatkin aiempaan teoriaan.

Luvussa 6 esittelen tutkimustuloksia ja tuon aineistosta esiin lainauksia, jotta lukija voi vakuuttua tutkimustulosteni oikeellisuudesta. Lainauksien ottamisessa olen noudattanut hyviä tapoja. Tekijänoikeuslain 22§:n mukaan, voidaan julkaistusta teoksessa ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Olen siis rajannut tekemäni lainaukset siten, että ne sisältävät oleellisen tiedon aiheesta. En lainaa ylimääräistä tekstiä, jolla ei ole merkitystä tutkimustulosten kannalta.

4.5.2 Tutkijan vastuu

Hirvinen (2006, 45) velvoittaa tutkijaa kantamaan vastuun omasta tutkimustyöstään, ja siitä mihin tutkimustuloksia käytetään. Tutkijalla on suuri vastuu, sillä tiedon tuottamiseen liittyy aina jonkinlainen kontrolli ja valta (Hirvinen 2006, 45). Ryhdyin tähän tutkimukseen juuri siksi, että halusin tuottaa tietoa siitä, mitä asioita lapsille halutaan opettaa. Näin ollen tutkimuksen tuloksia tarkastellessa voidaan ymmärtää, että kirjallisuuden kautta pyritään aina vaikuttamaan jotenkin lukijaan eivätkä edes kouluissa käytetyt oppimateriaalit ole arvoneutraaleja.

Kirjallisuuden tutkimuksessa Nyqvistin ja Kauppisen (2006, 221) mukaan kyse vallankäytöstä. He tarkoittavat sillä sitä, että tutkijan tekemät tulkinnat vaikuttavat väistämättä lukijan tekemiin ja havaintoihin sekä tulkintoihin aineistosta. Tutkija on vastuussa kirjallisuuden tekijöille (Nyqvist & Kauppinen 2006, 224). Nyqvistin ja Kauppisen (2006, 234) mukaan hyvän tulkinnan piirteisiin kuuluu totuudenmukainen kuva teoksesta, sekä perustellut ja johdonmukaiset tulkinnat. Tästä syystä pyrin esittämään tutkimusaineistoni totuudenmukaisesti ja kunnioittavasti. Pyrin välttämään tarkoitushakuisia ja harhaanjohtavia tulkintoja, ja perustelen tekemäni tulkinnat aineistosta nostetuilla esimerkeillä.

Sen lisäksi, että tutkija on vastuussa niille, joiden tuotoksia käyttää aineistonaan, on tutkijalla vastuu myös lukijoita kohtaan. Luotettava laadullinen tutkimus on sisällöltään johdonmukainen eli tutkimuksen eri kohdat ovat suhteessa toisiinsa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163). Tämä tarkoittaa sitä, että johtopäätökset ovat suoraan johdettavissa analyysivaiheessa selvinneiden tutkimustulosten pohjalta. Olen pyrkinyt Ronkaisen ja hänen kollegoidensa (2020, 14) ohjeiden mukaan kuvamaan tutkimusvaiheita niin hyvin, että lukija voi ymmärtää ja hyväksyä ne valinnat, joihin olen tiedon tuottamisessa päätenyt. Olen myös kuvannut sitä, miten olen lähestynyt aineistoni analyysia.

Aineiston keruuseen liittyvät asiat ovat myös tärkeitä tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164). Tässä tutkimuksessa tuon ilmi sen, miten olen kerännyt ja valikoinut aineiston, ja millaisia ongelmia minulla on ollut aineiston saatuuteen liittyen.

4.5.3 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus

Laadullinen tutkimus on erilaista kuin kvantitatiivinen tutkimus, mutta se ei vähennä laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse kokonaisuuksista ja kokonaisvaltaisen ymmärryksen tavoittelusta (Alasuutari 1999, 38). Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan vaadita määrällisesti suurta aineistoa vaan aineistoksi riittäisi periaatteessa yksikin tulkinta, sillä huomio on kielessä eikä määrällisyydessä (Alasuutari 1999, 48, 80). Olen kuitenkin ottanut aineistooni useamman aapisen, jotta saisin tutkittavasta ilmiöstä kattavamman kuvan.

Laadullinen tutkimus keskittyy analysoimaan merkityksiä ja niiden suhdetta aineistossa (Alasuutari 1999, 80). Kyse on siis tutkimusaineiston syvemmästä ymmärtämisestä enkä näin ollen tavoittele tutkimuksella yleistettävyyttä. Uskon kuitenkin, että aineisto on kattava, sillä se avaa näkökulman useammalle vuosikymmenelle. Kyse on kuitenkin vain yhden kustantamon aapisista, joten tuloksia ei voi sellaisenaan yleistää koskemaan kaikkia aapisia. Tästä huolimatta uskon tutkimustulosteni antavan hyödyllisiä näkökulmia oppimateriaalien sisällön tarkasteluun.

5. Analyysi

5.1 Analyysiyksiköt

Toteutan tutkimukseni teoriaohjaavana sisällönanalyysinä. Tutkimuksessani analyysiyksiköt eli kategoriat on muodostettu arvon määrittelyn pohjalta. Näitä kategorioita on yhteensä kuusi:

1. Tavoitteet ja tavoiteltavat asiat
2. Ajankäyttö, tavalliset asiat
3. Rahan käyttö
4. Itseisarvot
5. Käyttäytymisen kuvaaminen
6. Sanallinen kuvaaminen

Ensimmäisessä kategoriassa, etsin vastauksia siihen, millaisia asioita aapisissa tavoitellaan. Tämä liittyy Ojasen (2011, 7) toteamukseen siitä, että arvot määrittävät niitä asioita, joita ihminen pitää hyvänä ja tavoittelemisen arvoisina. Tarkastelemalla aapisten hahmojen toimintaa ohjaavia tekijöitä, voidaan tehdä päätelmiä siitä, millaisia arvoja aapisissa halutaan tuoda esille.

Toisen kategorian kysymykset ohjaavat tarkastelemaan aapisten hahmojen tapaa viettää aikaa. Ajankäytön tutkiminen arvojen tarkasteluun on mielekästä, sillä Hirsjärven (1985, 79) mukaan myös yksilön ajankäyttö voi ilmentää henkilökohtaisia arvoja.

Kolmas kategoria käsittelee aapisissa kuvattua rahankäyttöä. Raha on yksi keino osoittaa arvostuksia, sillä arvot voivat ohjata yksilöiden tapaa käyttää rahaa (Hirsjärvi 1985, 79).

Neljännessä kategoriassa tarkastelen itseisarvoja. Itseisarvot ovat sellaisenaan hyviä, eikä niiden kautta pyritä tavoittelemaan mitään toisia arvoja (Airaksinen 1994, 30; Hirsjärvi 1985, 79–80; Purjo 2014, 5). Pyrin siis löytämään aapisista asioita, joita arvostetaan paljon, ja joita tavoitellaan ahkerasti.

Viides kategoria pyrkii etsimään vastauksia siihen, millaista käyttäytymistä tarinoissa ilmenee ja miten sitä sanoitetaan. Käyttäytymisen kuvauksista voidaan etsiä arvoja, sillä

arvot ohjaavat yksilöiden toimintaa (Hirsjärvi 1985, 79; Ojanen 2011, 7). Arvot ovat keskeinen osa toiminnan tarkastelua, sillä ne näkyvät yksilön kaikissa teoissa (Purjo 2014, 41).

Kuudennen kategorian kysymysten avulla tutkin aapisten hahmojen sanallista ilmaisua. Tavoitteena on tarkastella, miten asioista puhutaan, ja miten toimintaa perustellaan ja sanoitetaan tarinoiden hahmojen näkökulmasta. Arvot ovat osa kaikkea toimintaa ja ne voivat näkyä myös yksilön sanallisessa ilmaisussa (Hirsjärvi 1985, 79; Purjo 2014, 41). Sanojen kautta voidaan siis ilmaista asioita, joita pidetään tärkeinä.

5.2 Analyysikysymykset

Jokaiseen aiemmin mainittuun kuuteen kategoriaan liittyy yksi tai useampi analyysikysymys. Kysymyksiä on yhteensä 14, ja ne löytyvät liitteestä 2. Olen pyrkinyt laatimaan kysymykset siten, että niihin vastaamalla voi kuvata aineistoa mahdollisimman monipuolisesti

Olen pyrkinyt tekemään kysymyksistä yksinkertaisia, jotta vastauksien etsiminen aineistosta vaatisi mahdollisimman vähän tulkintaa. Tästä esimerkkinä ajankäyttöön liittyvät kysymykset: *Mihin aapisten hahmot käyttävät aikaa? Kenen kanssa aapisten hahmot esitellään?* Näihin kysymyksiin voi vastata yksisanaisesti, joten tekstin sisäinen informaatio voidaan helposti tiivistää analysoitavaan muotoon.

5.3 Analyysin kuvaus

Aluksi kävin aapiset yksi kerrallaan läpi. Kirjoitin ylös ne asiat, jotka vastasivat aineistolle esitettyihin kysymyksiin (Liite 2. Analyysikysymykset). Ryhmittelin aineistolle esittämieni 14:sta kysymyksen vastaukset luvussa 5.1 esittelemieni kuuden kategorian mukaan. Tässä vaiheessa muodostin erilaisia alaotsikoita, jotka auttoivat analyysin tiivistämisessä. Jokaista kategoriaa edusti oma värinsä, mikä helpotti aineiston hahmottamista.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ollut laskea määrällistä ilmenemistä ja tilastoida tuloksia, vaikka pyrinkin jakamaan aineiston tulokset eri kategorioihin.

Tarkka kvantifiointi ei tuonut aineiston analyysiin erityistä lisäarvoa, vaikka aineiston osittainen määrällinen tarkastelu toikin näkökulmia aineiston tutkimiseen. Tavoittelin aineiston kokonaisvaltaista ymmärtämistä, ja määrällisen tarkastelun avulla saatoin huomata, mitkä teemat ja aiheet nousevat aapisissa esille toisia useammin. Oppikirjat olivat sisällöltään ja koostumukseltaan erilaisia, joten aineistojen erot eri asioiden ilmenemisessä eivät ole täysin vertailukelpoisia. Aineiston osittainen kvantifiointi auttoi aineiston ymmärtämisessä ja huomioiden tekemisessä, mutta tulkintani eivät perustu suoraan tiettyjen asioiden määrällisille ilmenemiskerroille. Kun aineisto oli tiivistetty muistiinpanojen muotoon, ryhdyin tekemään aineistosta tulkintaa.

6 Tulokset

6.1. Tavoiteltavat asiat

Aapisten hahmojen tavoitteet voidaan jakaa neljään kategoriaan, joita ovat ystävyys, muiden huomioinen, henkilökohtaiset tavoitteet sekä hyvät käytöstavat. Seuraavaksi esittelen aapisissa asetettuja tavoitteita omissa alaluvuissa.

6.1.1 Hyvät käytöstavat

Tuija Laineen (2002) tutkimustulosten mukaan kiltteys nähtiin aapisissa tärkeänä arvona. Se on myös olennainen osa uudempia aapisia. Tutkimusaineistossani kiltteyden arvostaminen ilmeni hyvien käytöstapojen kautta, joita pidettiin tavoiteltavina asioina. Hyviin käytöstapoihin kuuluvia tavoitteita ovat esimerkiksi toisille kauniisti puhuminen ja muiden hyvä kohtelu. Muita kohtaan pyritään toimimaan oikein, vaikka nämä olisivat olleet epäreiluja, kuten seuraava lainaus *Seikkailujen aapisesta* osoittaa.

- *Minä olin parempi, parempi, parempi! Hävisit Kellulelu! Lällällä!*

Pomon valmentaja yritti hillitä pomoa. Tarmon valmentaja taputti Tarmoa olalle.

- *Kuule, Tarmo. Sinun ei tarvitse onnitella Pomoa. Ei ole pakko, jos kilpailija käyttäytyy huonosti.*
- *Kyllä minä onnittelen. Se kuuluu asiaan.*

Olli näki, miten isovehi ponnisteli ollakseen urhea. Tarmo meni ja kätteli Pomoa huulta purren. Olli ihaili sitä, kuinka reilu Tarmo oli.

(Backman ym. 2014, 156)

Kuten Koski (1999, 23) toi tutkimuksessaan esille, aapisissa opetetaan yhdessä toimimista, mikä edellyttää hyvää käytöstä kaikilta osapuolilta. Aapisissa luetellaan erilaisia ohjeita, joiden mukaan tulisi toimia. Nämä tavoitteet ovat aapisissa esiintyvien lasten itsensä laatimia eivätkä ne tule ulkoapäin annettuina aikuisten toimesta. Hyvä käytös nähdään siis jokaiseen sisään rakennettuna tavoitteena.

Aapisissa kuitenkin otetaan huomioon se, että samassa tilanteessa voi toimia oikein ja väärin. Jos joku käyttäytyy väärin toisia kohtaan, tulee muiden silti toimia oikein. Tilanteet voivat olla monimutkaisia ja samaan tapaukseen liittyen voi toimia sekä oikein että väärin. Kyse on valinnoista, siitä miten reagoidaan tilanteeseen.

Aapisissa annetaan enemmän ohjeita positiivisen kautta, kun sanoittamalla käytöstä, joka ei ole suotavaa. Edellä oleva lainaus, kertoo toisen lapsen huonosta ja toisen hyvästä käyttäytymisestä. Lainaus osoittaa sen, kuinka negatiivisia asioita kuvatessa huomio kiinnitetään positiiviseen. Tässä tapauksessa Tarmo halusi toimia oikein ja onnitella kilpailun voittajaa, joka käyttäytyi tilanteessa epäasiallisesti. Tutkimissani aapisissa ei tapahdu juurikaan pahuuden kuvausta toisin kuin Kosken (2001) tutkimusaineistoissa. Niissä pahaa lasta kuvattiin ylpeäksi, oman edun tavoittelijaksi sekä valehtelijaksi (Koski 2001, 3).

6.1.2 Henkilökohtaiset tavoitteet

Henkilökohtaisia tavoitteita ovat aineistossa muun muassa haave jostain ammatista kuten tanssijan tai näyttelijän urasta. Myös aapisissa esiintyvillä aikuishahmoilla on tavoitteita siitä, mitä he haluavat olla tai tehdä tulevaisuudessa. Kaikki tavoitteet eivät kuitenkaan ole hyviä, puhtaita tai oikeita. Tämä tuodaan ilmi *Seikkailujen aapisessa*, jossa eräällä hahmolla on synkempänä tavoitteena olla ilkeä. Hän ei halua herättää muissa positiivisia tunteita lehtikirjoituksillaan.

Nokka hymyili ilkeästi. Hän oli keksinyt tavan, jolla muuttuisi jälleen pelätyksi toimittajaksi. Hän kirjoittaisi Ukulelen keikasta jotain todella inhottavaa. Se olisi oikein Ukulelelle. Hän osasi olla hyvä opettaja, vaikka Nokka ei osannut. Sellaisia ällötyksiä kuuluikin hiukan kolhaista.

(Backman ym. 2014, 135)

Lainauksessa kuvattua käytöstä ei esitetä ihanteellisena toimintatapana, vaan tässä ja muissa tutkimusaineiston aapisissa tuodaan esille se, miten toisten huono kohtelu saattaa muita.

Vastakohtana muista eristäytymiselle on halu saada mainetta ja olla juhlittu voittaja. Nämä ovat hyvin itsekeskeisiä tavoitteita, joilla toivotaan hyvää vain itselle. Aapiset eivät siis esitä maailmaa pelkästään ruusuisella tavalla, vaan niissä tuodaan ilmi, että ihmiset voivat tavoitella sellaisiakin asioita, jotka eivät ole pelkästään hyviä.

Muita henkilökohtaisia tavoitteita, jotka ovat luonteeltaan positiivisempia ovat huomatuksi tuleminen, pelkojen voittaminen, onnellisuuden saavuttaminen ja lukemaan oppiminen. Lukemaan oppiminen on tärkeä taito, jota ryhdyttiin aapisten tarinoissa tavoittelemaan 1800-luvulta lähtien (T. Laine 2002, 94). Tutkimusaineistoni aapisissa lukemaan opettelu nähtiin tärkeänä välineenä muiden tavoitteiden saavuttamiseen. *Aapisessa satulakka, viestivakka, tietopakka* aapiskana tahtoi oppia lukemaan tavataksaan aapiskukon. *Seikkailujen aapisessa* eräs hahmo haluaa oppia lukemaan voidakseen jättää sanomalehti-ilmoituksen, jossa etsii itselleen ystävää. Lukutaidon saavuttaminen on siis merkityksellistä, myös uudempien aapisten tarinoissa.

Sankaruutta tavoitellaan myös tutkimusaineistossa, mutta kyseessä ei ole juhlitun julkisuuden hahmon aseman saavuttaminen, vaan todellinen sankaruus. *Vipusen aapisessa* todellisiksi sankaruuden tunnuspiirteiksi nimetään auttavaisuus, rohkeus, viisaus ja epäitsekkyyys. Todellinen sankaruus ei *Vipusen aapisen* hahmojen mukaan ole tyhmän rohkeaa tai itsekästä.

6.1.3 Ystävyys

Ystävyys on tutkimusaineistoni aapisten kantava teema. Aapisissa tavoitellaan sydänystävyyttä. Yhdessäolo on jokaisen aapisen keskiössä, eivätkä aapisten hahmot juuri koskaan ole yksin. Tässä suhteessa tutkimustulokset ovat yhdensuuntaisia Kosken (2001) tutkimuksen kanssa, jossa selvisi, että lastenkasvatuksessa on kyse yhteisöllisyydestä. Ystävän saaminen on niin suuri tavoite, että sen eteen ollaan valmiita näkemään myös vaivaa. Ystävyyttä tavoitellaan kaikin mahdollisin keinoin, ja se on yksi motivaatioista koulunkäyntiin.

Kosken (2001, 82) mukaan ystävyuden merkitys on lisääntynyt aapisissa. Hyvät asiat nähdään seurauksena yhteisyydestä, ja tämän yhteisyyden ytimessä taas on ystävyys (Koski 2001, 82). Vastaavasti pahuus nähdään aapisissa seurauksena yksinäisyydestä (Koski 2001, 82). Tämäkin on linjassa tutkimustulosteni kanssa. Aapisissa yksinolo nähdään epätavallisena, pelottavana, tylsänä ja kaikin puolin huonona asiana.

E erityisen vahvasti ystävyuden teema tulee ilmi *Seikkailujen aapisessa*, jossa jänikset ja ketut ovat erotettu toisistaan, eivätkä he yleisten vallitsevien normien takia saa ystävyystyä keskenään. Lapsilla on kaipaus olla yhdessä, silloinkin kun aikuiset pyrkivät rajoittamaan sitä ennakkoluulojen perusteella. Ystävyys nähdään tärkeämpänä kuin erot eri henkilöhahmojen välillä. *Seikkailujen aapisessa* käsitellään eläinhahmojen kautta sellaisia asioita kuin rodun perusteella syrjimistä ja toisen taustaan liittyviä ennakkoluuloja, joita ei voisi käsitellä samalla tavalla ihmishahmojen avulla.

Ystävyys ja yhdessäolo ei ole aapisissa vain lastenvälistä. Aikuiset ja lapset voivat olla ystäviä keskenään eivätkä suurelta osin ikäerot haittaa. Eläkeläiset voivat olla ystäviä siinä missä ikätoveritkin, kuten *Seikkailujen aapisessa* tuodaan esille. Aikuiset viettävät aikaa lasten kanssa harrastuksissa ja kotona.

Ystävyys on siis yksi tärkeistä arvoista. Ystävyyttä tavoitellaan ahkerasti ja uusiin ihmisiin ja hahmoihin tutustumista tavoitellaan, sillä se johtaa ystävyuteen. Aivan kuten Kosken (2001, 165) tutkimuksessa selvisi, vaaditaan tämänkin tutkimuksen aapisissa erilaisten asioiden sisäistämistä, jotta hahmot voivat olla osa ystävien yhteisöä. Ystävyuteen

kuuluu muiden ymmärtäminen ja uusien toimintatapojen ja -kulttuurien ymmärtäminen. Tutkimusaineistoni aapisissa ei kuitenkaan edellytetä tiukkoja moraalisten arvojen noudattamista, jotta voisi olla osa yhteisöä.

6.1.4 Muiden huomioiminen

Ystävyys nähdään aapisissa tärkeänä, joten on luonnollista, että ympärillä olevat ihmiset otetaan huomioon. Muiden huomioiminen asetetaan aapisissa tärkeäksi. Se vastaa Kosken (2001, 165) tutkimuksessa esiintyvää normien sisäitämisen vaatimusta, jotta voidaan olla osa yhteisöä. Muita pyritään kohtelemaan kauniisti ja aapisissa annetaan paljon erilaisia ohjeita ystävyuteen. Esimerkiksi *Seikkailujen aapisessa* muistutetaan, ettei toisesta voi aina huomata onko hänellä paha mieli, mutta toista voi aina rohkaista ja lohduttaa.

Ystävät otetaan huomioon ilahduttamalla heitä. Aikuiset ja lapset ottavat toisensa huomioon pyrkimällä tuottamaan hyvää mieltä. Nämä asiat ovat monesti hyvin yksinkertaisia mikä käy ilmi seuraavasta lainauksesta.

Annu keksi Olille heijastinleikin. Tarmo antoi valmentaja Sakarille purkan. Oona etsi Unton puhelimen. Eero-isä teki väsyneelle Epulle suklaapaahtoleivän.

(Backman ym. 2014, 58)

Edellä olevien kuvausten lisäksi on myös muita keinoja ilahduttaa toisia. *Tarinoiden aapisessa* tyttö haluaa äitiään ja saa tämän kiukun haihtumaan. Aapisissa tuodaan ilmi se, kuinka pienet asiat voivat olla merkityksellisiä ja välittää eteenpäin hyvää mieltä. Muita pyritään ilahduttamaan ja heidän tarpeensa halutaan huomioida, joskus tämä tarkoittaa pyrkimystä oikaista vääryydet. Aikuiset ja lapset pyrkivät ilahduttamaan toisiaan, mutta

tekevät sen eri tavoilla. Yllätys on yksi tapa ilahduttaa. Kaiken kaikkiaan aapisissa esitetään tavoitteeksi, olla hyvä kaveri muille.

6.2 Rahankäyttö

Rahaa ei juurikaan näissä aapisissa käytetä. *Vipusen aapisessa* eräs hahmoista joutuu käyttämään rahaa, koska on liian ujo kieltäytyäkseen myyjän tarmokkaasta vaatteiden tyrkytysestä. *Seikkailujen aapisessa* rahalla on suurempi rooli, mutta rahaa käytetään lähinnä muiden hyväksi. *Seikkailujen aapisessa* itselle ostetaan onnea tuova kapine, mutta äidille hankitaan lahja. Eräs *Seikkailujen aapisen* hahmoista tahtoo käyttää saamansa palkintorahat yhteisen koulun rakentamiseen, jotta voidaan yhdistää epäilevät osapuolet eli jänikset ja ketut, jotka pidetään toistaan erossa yhteiskunnassa vallitsevilla rakenteellisilla tekijöillä.

Näiden edellä kuvattujen mainintojen lisäksi rahaa ei muutoin mainita, vaikka aapisissa hahmot saattavat käydä kaupoissa pyörimässä ja sovittelemassa vaikkapa vaatteita. Koska rahaa ei muutamaa yksittäistä kertaa lukuun ottamatta mainita, se ei saa suurta huomiota. Raha ei siis erityisemmin arvosteta näissä aapisissa, ja silloin kun sitä käytetään, pyritään sillä tuomaan onnea muille ihmisille.

6.3 Itseisarvot

Itseisarvot ovat sellaisia asioita, joiden kautta ei pyritä enää toisiin päämääriin. Näissä aapisissa ystävyys ja yhdessä oleminen ovat itseisarvoja. Ystävyys nostetaan erittäin tavoiteltavaksi asiaksi, jota kohti pyritään kaikin mahdollisin keinoin. Se on jotain mitä jokaisella pitää olla ystävyiden itsensä takia. Ystävyiden merkitystä sanoitetaan muun muassa seuraavan sananlaskun kautta:

Yksi hyvä ystävä on parempi kuin kymmenen huonoa kaveria.

(Kallioniemi ym. 2005, 134)

Ystävien määrällä ei siis ole merkitystä, vaan sillä, että on edes yksi hyvä ystävä. Jokainen tarvitsee jonkun rinnalleen eikä yksin olo ole hyvä vaihtoehto tutkimusaineiston aapisissa.

6.4 Käyttäytymisen kuvaus

Arvot voivat ilmetä käyttäytymisessä. Olen jakanut aapisissa kuvatun käyttäytymisen neljään eri kategoriaan: lasten käyttäytyminen, aikuisten käyttäytyminen sekä toivottu ja e-toivottu käytös.

Aapisten hahmot eivät ole kaiken osaavia pyhimyksiä, joiden käytös on aina ja kaikkialla esimerkillistä. Aikuiset, lapset ja muut hahmot tekevät erehdyksiä, ovat toisinaan ilkeitä ja itsekkäitä. Aapisten henkilöt ja hahmot toimivat kateellisesti ja itsekkäästi, mutta se on käytöstä, jota ei aapisissa kutienkaan pidetä suotavana. Silti ketään ei osoitella sormella. Kaikissa on jotain hyvää. Jokainen kelpaa ja on arvokas. Käyttäytyminen ei määrittele kenenkään arvoa.

6.4.1 Lasten käyttäytyminen

Aapisten kuvaus lapsista on pääasiassa myönteinen. Lapset ovat auttavaisia, huomauttavaisia ja myötätuntoisia. Tarinoissa isosisarukset huolehtivat nuoremmista. Lasten käytöstä kuvataan siis vastuulliseksi toiminnaksi.

Lasten käytöstä kuvataan myös ystävyyden kautta. Kaipuu ystäviä kohtaan on niin suuri, että ystävyyttä salaillaan silloin, kun aikuiset eivät sitä hyväksy. Lapset, jotka on erotettu toisistaan ennakkoluulojen takia, tekevät kaikkensa saadakseen olla yhdessä.

Lasten käytöstä ei kuitenkaan kuvata pelkästään positiivisen kautta. Aapisissa tuodaan esille kiusaaminen, ulkopuolelle jättäminen ja väärin toimiminen. Nämä tilanteet kuitenkin sanoitetaan siten, että tuodaan esille käytöksen epäkohdat, sanoitetaan vääryydet ja annetaan ohjeita tilanteen korjaamiseksi. Väärin toimineet hahmot yleensä korjaavat käyttäytymistään, ja he osoittautuvat mukaviksi kavereiksi. Alla oleva lainaus *Vipusen aapisesta* kuvaa tällaista tilannetta:

Tietysti Toni (se korsto 6A:lta)! Toni kysyi, kaivanko matoja pottunokallani vai mitä möyrin. Sitten hän näki, että minun kädestäni tuli verta ja nilkka oli ihan turvonnut. Et usko, mitä Toni teki. Hän auttoi minut ylös ja saattoi terkkarille! Käsittämätöntä! – – Oikeastaan Toni on ihan hyvä tyyppi.

(Muhonen & Vuorento 2007, 68)

Ketään ei siis kuvata oppikirjoissa pelkästään huono käytöksen tai pahuuden kautta. Sen sijaan jokaisessa nähdään jotain hyvää, joka tulee tarinoissa esille enemmän tai myöhemmin.

Aapisissa lapset kuvataan aktiivisiksi toimijoiksi, jotka eivät seuraa passiivisena sivusta ja noudata pelkästään muiden aikuisten antamia ohjeita. Seuraava lainaus *Seikkailujen aapisesta* kuvaa sitä, kuinka lapset tekevät vääriä asioita, jotta toimisivat oikein.

- *Tässä on tilaisuutemme!*
- *Nokka on kirjoittanut arvostelun lyijykynällä.*
- *Olisipa meillä kumi.*
- *Ta-daa! Minulla on taskussa kumi.*

- *Minä kumitan kaikki ilkeät sanat pois. Kirjoita sinä kivoja sanoja tilalle.*
- *Eikö se ole tosi väärin?*
- *On, mutta niin on epäreilu arvostelukin.*
- *Totta. Nokka ilkeilee kaikille, joille hän on kateellinen.*

(Backman ym. 2014, 138)

Edellä olevassa lainauksessa Seikkailujen aapisen lapsihahmot Olli ja Annu käyttävät tilanteen hyväkseen päästyään käsiksi epäreiluun konserttiarvosteluun. Ollin kehotuksesta lapset muokkaavat arvostelua, vaikka ymmärtävätkin sen olevan väärin. Toimimalla näin lapset pyrkivät kuitenkin oikaisemaan vääryyden ja ovat vakuuttuneita asiastaan. Tämän on yksi esimerkkitapaus aineistosta, jossa aapisten lapsihahmot pyrkivät muuttamaan maailmaa oikeudenmukaisemmaksi paikaksi.

Tarinoissa kuvataan, kuinka lapset ovat erilaisia ja toimivat eri tavalla eri paikoissa. Luki-joita muistutetaan siitä, että epäkohteliaaksi tulkittava käytös ei aina ole tarkoituksellista, sillä kyse saattaa olla kulttuurista eroista kuten *Hauskamatka aapisessa* tuodaan ilmi.

Aapisissa lapsihahmoille annetaan ohjeita suotavaan ja hyvään käyttäytymiseen, mutta missään kohtaan ei tuoda ilmi, että lapsilta odotettaisiin jotenkin erityistä käytöstä vanhempiaan kohtaan. Tuija Laineen (2002, 82) mukaan ennen sotia julkaistuissa aapisissa vanhempien kunnioituksella on ollut keskeinen rooli. Tutkimusaineistossani ei kuitenkaan missään kohti vaadittu lapsilta kunnioittavaa käytöstä aikuisia kohtaan, tosin aapisten hahmot käyttäytyvät kohteliaasti ja hyvin muita kohtaan, ja heiltä vaaditaan sopuisaa käytöstä ystäviä kohtaan.

Tarinoiden aapisessa yksi lapsi on aamulla ilman syytä kiukkuinen ja ärisee äidilleen. Äiti auttaa pelkällä läheisyyden tarjoamisella haihduttamaan pahan mielen. Lapset saavat siis kokea erilaisia tunteita, eikä heiltä aina vaadita kiltteyttä toisin kuin Tuija Laineen (2002, 82) tutkimuksen aapisissa. Vaikka lapsille annetaan oikeus tuntea erilaisia tunteita tutkimusaineiston tarinoissa, huonoon käyttäytymiseen kuitenkin puututaan:

Jos toinen toimii tyhmästi, ei meidän silti tarvitse, Oona sanoi. Voittajia on hyviä ja huonoja kuten häviäjinkin.

(Backman ym. 2014, 157)

Tuija Laineen (2002, 87) tutkimusaineistossa lapsille seuraa tottelemattomasta käytöksestä ruumiillista kuritusta tai sanallista ojentamista. Omassa aineistossani ei kuitenkaan ollut pienintäkään viitettä siitä, että lasta rangaistaisiin tottelemattomuudesta. Huonosta käytöksestä torutaan ainoastaan sanallisesti, mutta ei välttämättä erityisen ankaraasti.

6.4.2 Aikuisten käyttäytyminen

Samoin kuin lapset, myös aikuiset tekevät virheitä. He kokevat negatiivisia tunteita kuten jännitystä ja ärsytystä – joskus ilman syytä. Aikuisten kuvataan olevan toisinaan myös kateellisia ja ilkeitä. Aikuinen saattaa jopa kadehtia lasta, joka on uskaliaampi kuin hän. Tällainen käytös ei ole tutkimusaineiston aapisissa yleistä, mutta sitä esiintyy silti muutamissa tarinoissa. Missään tapauksessa tätä ei esitetä suotavana, mutta tarinoissa tuodaan ilmi, kuinka aikuiset ovat lasten tapaan epätäydellisiä, mutta se on aivan normaalia ja hyväksyttyä.

Aikuiset ovat myös ujoja ja pelokkaita ja kaipaavat rohkaisua ulkopuolelta. He innostuvat lasten puuhista ja osallistuvat leikkeihin ja viettävät aikaa lasten kanssa. Aikuiset ovat siis hyvin samankaltaisia kuin lapset, mutta heidän harteilleen asetetaan suurempi vastuu kuin lapsille huoltajuuden kautta. Aikuiset huolehtivat arkipäivän tarpeista. Tämän lisäksi he pitävät seuraa pitkästyneelle ja keksivät yhteistä hauskaa tekemistä sekä yhteisiä harrastuksia.

Aikuiset kuvataan myös siten, etteivät he suutu virheistä. He ilahduttavat lapsia pienillä teoilla. Ruuan laittaminen on yksi aikuisten keinoista lohduttaa ja auttaa. Fyysistä läheisyyttä tarjoamalla pyritään haihduttamaan turha kiukku.

6.4.3 Toivottu ja ei-toivottu käytös

Käytös, joka luokitellaan hyväksi ja toivottavaksi, joko sanoitetaan suoraan aapisissa esimerkiksi ohjeita antamalla tai sitten se osoitetaan hienovaraisesti sanoittamatta tilannetta suoraan. Toivottua käytöstä on vanhempien auttaminen. Vanhempien auttamisella ei kuitenkaan tarkoiteta välttämättä varsinaista työssä auttamista toisin kuin 1950-lukua edeltävissä aapisissa, joita Tuija Laine (2000) on tutkinut. Auttaminen tutkimissani aapisissa on esimerkiksi pikkusisaruksista sekä ystävistä huolehtimista. Aapisissa annetaan myös suoria ohjeita siihen, millaista on olla hyvä ystävä. *Tarinoiden aapisessa* luetellaan ohjeita, joita tulee aina noudattaa.

Yritä sanoa vain kauniita sanoja.

Sanat kiitos ja anteeksi pelastavat monta tilannetta.

Tervehdi iloisesti kaikkia.

Älä jätä ketään leikin ulkopuolelle.

Varmista, että kaikilla on hyvä olla.

Ärripurrit selvitetään yhdessä.

(Kuosmanen ym. 2020, 184)

Ohjeiden mukaan tulee siis olla kohtelias ja kiittää sekä myöntää virheensä ja pyytää anteeksi. Yllä olevat ohjeet edustavat sitä, mitä tutkimusaineistossani aapisten kautta pyritään välittämään lapsille. Aapisiin on siis valittu sellaisia tarinoita ja tekstejä, jotka

opettavat yhdessä elämisen taitoja. Tällaiset ohjeistukset ovat korvanneet aapisissa kristinuskoon perustuvat moraaliset vaatimukset (Koski 1999, 23). Moraalia ei sinällään nosteta aapisissa missään vaiheessa esille. Kuten Koski (1999,45) toteaa, ei moraalisia velvoitteita perustella hengellisillä argumenteilla, vaan pelkästään sosiaalisilla tekijöillä. Tästä esimerkkinä ovat vaatimus luottamuksen säilyttämisestä ja salaisuuksien pitämisestä. Luottamuksen rikkomista ei perustella väärin tekemisen vaan ystävyiden kautta. Vaatimus salaisuuden pitämisestä esiintyy useassa aapisessa, ja se liitetään erityisesti ystävyteen kuten seuraava lainaus *Hauskamatka aapisesta* osoittaa.

Salaisuudet jaetaan, ne ystävälle kerrotaan.

Luottamusta ystävän petetä ei milloinkaan.

(Kallioniemi ym. 2005, 136)

Ystävyteen liittyy siis erilaisia ohjeita. Yhdessä oloon on myös muita sääntöjä. Tuija Lai-
neen (2002, 83) mukaan aiempien vuosikymmenten ja -satojen aapisissa kiltteiden vaatimus on ollut keskinen. Näissä aapisissa kiltteys tarkoittaa muun muassa ystävien ja ventovieraiden auttamista. Muiden tarpeet asetetaan omien edelle ja omasta antaminen tai omien tavaroiden lainaaminen on hyvää käytöstä.

Ystävyys on todella tärkeässä roolissa. Kaikki tulee ottaa leikkiin mukaan ja hyväksyä muut sellaisena kuin he ovat. Ystävästä tulee pitää huolta, ja anteeksi pyydetään, jos siihen on aihetta. Aapisissa ollaan kavereita kaikkien kanssa, ja taistellaan ystävyiden puolesta epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Aapisissa velvoitetaan toimimaan rohkeasti silloin, kun joku toimii väärin. Vaikka kiukuttaa, huonoa käytöstä kohdatessa tulee silti toimia oikein ja käyttäytyä hyvin. Muita ei saa huiputtaa ja rehellisyys on toivottava toimintatapa.

Tutkimusaineistossa ei sanoiteta sitä, miten tarinoiden hahmot voisivat elää hyvää elämää. Aineistossa ei juurikaan mainita moraalisia ominaisuuksia kuten nöyryyttä,

rehellisyyttä tai ahkeruutta, jotka ovat Kosken (1999, 45) mukaan olleet osa aiempien vuosikymmenten oppikirjojen sisältöä. Tutkimusaineistoni aapiset ovat siis linjassa Kosken (1999, 45) toteamuksen kanssa siitä, että aapisissa ei enää keskitytä ohjeiden antamiseen hyvää elämää varten, vaan huomio on kiinnittynyt siihen, miten voitaisiin elää hauskaa ja mukavaa elämää. Aineistossani tämä tarkoittaa sitä, että aapisten hahmot viettävät aikaa ystävien kanssa ja saavat uusia tuttavuuksia.

6.5 Ajankäyttö

6.5.1 Muiden seurassa

Kosken (2001, 164) tutkimustulosten mukaan kasvatuksessa yhteisöllisyys on aina läsnä. Yhteisöllisyys on myös vahvasti läsnä tutkimusaineistossani. Aapisten hahmot esitetään usein aina jonkun toisen seurassa. Tavallisimmin kyse on ystävistä. Nämä ystävät saattavat olla puhuvia eläimiä, muita taruolentoja tai robotteja. Aapisten lapsihahmot viettävät aikaa myös perheiden kanssa. Isovanhemmat viettävät aikaa lasten kanssa leikkimällä ja lukemalla yhdessä. *Vipusen aapisessa* päähenkilö asuu isovanhempiensa luona, sillä hänen oma isänsä on töissä avaruusasemalla. Perhe on tärkeä yhteisö, joiden kanssa lapset viettävät paljon aikaa. *Aapisessa satulakka, viestivakka, tietopakka* sekä *Hauskamatka aapisessa* päähenkilöt viettävät suuren osan ajastaan perheenjäsentensä kanssa. Vanhemmat viettävät aikaa lastensa kanssa leikkien ja puuhastellen yhdessä. Muista sukulaisista mainitaan täti *Hauskamatka aapisessa* sekä serkku, joka on päähenkilön läheinen ystävä *Vipusen aapisessa*. Myös *Taikamaan aapisessa* perhettä kuvataan melko paljon, mutta ystävät ja taruolennot ovat enemmän keskiössä.

Yksin oleminen on aapisissa hyvin epätavallista. Ainoastaan *Vipusen aapisessa* hyvin ujo ihminen sekä pelätyn toimittajan roolia ihannoiva hahmo *Seikkailujen aapisessa*, eivät juurikaan ole yhteydessä muihin hahmoihin. Yksin olemista luonnehditaan tylsäksi ja se näyttäytyy pääasiassa epätavallisena asiana. Yhteydessä oleminen on siis keskeistä ja näin ollen hahmot liitetään erilaisiin yhteisöihin. Näitä ovat perhe, ystäväpiiri sekä luokka.

6.5.2 Aktiivinen tekeminen

Pelaaminen, seikkaileminen ja näytelmien teko ovat muun muassa tyypillisiä tapoja viettää aikaa. Yhdessä pelaaminen tarkoitti enimmäkseen lautapelejä. Tietokonepelit eivät saaneet suurta huomiota aapisissa. Ne mainittiin kerran *Hauskamatka aapisessa (2005)* ja *Aapinen satulakka, viestivakka, tietopakka (1994)*. Uudemmissa aapisissa, niitä ei mainittu. Päinvastoin aikaa vietetään muulla tavoin. Aineistoin tuoreimmassa teoksessa *Tarinoiden aapisessa (2020)* kirjojen lukeminen on keskeinen tapa viettää aikaa.

Useassa aapisessa näytelmien teko joko lasten kesken tai aikuisten avustamana tuotiin esille. Aapisten hahmot viettävät aikaa myös pihalla, kuntoilemalla ja retkeilemällä perheen kanssa. Lapset käyttävät aikaansa myös leikkimiseen, ja toisinaan aikuiset osallistuvat lasten kuvitteluleikkeihin.

Aktiivinen toimiminen on pääasiallinen tapa viettää aikaa, eikä rauhoittumista tai lepoa tuoda juurikaan esille. Ainoastaan *Aapisessa satulakka, viestivakka, tietopakka* tuodaan esille lepopäivän merkitys, kun perhe on päättänyt aloittaa yhdessä kuntoilemisen.

6.5.3 Tavalliset asiat

Aapisten perhearvot ovat hyvin konservatiivisia. Perheet koostuvat isästä, äidistä ja lapsista. Pientä variaatiota on, mutta siltikin perheet ovat muodoltaan hyvin perinteisiä. *Vipusen aapisessa* päähenkilö asuu isovanhempien eli mummin ja vaarin luona, sillä tytön isä tekee töitä avaruudessa. *Taikamaan aapinen* tuo toisen hieman vastaavan tapauksen. Siinä toinen keskeisiä lapsihahmoista asuu isän sekä mummon ja vaarin kanssa.

Perhejärjestelyitä ei mitenkään erityisemmin korosteta, mutta ne ovat hiljaisesti läsnä aapisissa ja viestittävät lukijalle siitä, mikä on aapisten maailmassa tavallista ja millaisia perheet niissä ovat. Perheet ovat olennainen osa lasten toimintaympäristöä. Aikaa vietetään yhdessä perheen kanssa. Aikuiset ja lapset puuhastelevat yhdessä. He ulkoilevat, urheilevat, hassuttelevat ja retkeilevät.

Tuija Laineen (2002, 81) mukaan koti ja kodinpiiri olivat aapisissa pitkään lapsen ensisijainen ja myös ainoa elinympäristö. Tuija Laineen (2002, 81) mukaan koti kuvattiin turvalliseksi ja parhaaksi paikaksi maailmassa. Perheen merkitys aapisissa on siis säilynyt myös 1990- sekä 2000-luvun aapisissa. Toki hahmot seikkailevat myös koulussa, kaupassa, leireillä ja monissa muissa paikoissa, mutta perheen ja kodin merkitys korostuu silti edelleen tutkimusaineistoni aapisissa.

6.6 Sanallinen ilmaisu

Aapisten sanallinen ilmaisu oli yksi tarkasteluni kohteena oleva arvoihin liittyvä tekijä. Seuraavissa alaluvuissa esittelen niitä teemoja, jotka nousivat aapisissa useimmiten esille.

6.6.1 Rohkeus

Yksi selvästi esille nostettu tärkeä teema oli rohkeus. Rohkeutta tarvitaan uusien kontaktien ja ystävyysuhteiden luomiseen. Hauska matka aapisessa kuvataan tilannetta, jossa on kaipaus päästä yhteyteen, mutta siihen tarvittaisiin rohkeutta.

Otus kaipaa kovasti seuraa. Se toivoo, että sukeltajat huomaisivat sen. Sen tekisi mieli huutaa sukeltajille jotain hauskaa. Mutta se on hyvin ujo. Se ei uskalla tulla esiin.

(Kallioniemi ym. 2005, 131)

Rohkeutta tarvitaan ystäväystymiseen, mutta myös moniin muihin asioihin ja rohkeutta on erilaista. Rohkeus on aapisissa esimerkiksi sitä, kun pyytää toiselta anteeksi. *Tarinoiden aapisessa* rohkeudeksi kuvataan myös sitä, että uskaltaa ääneen myöntää muille omat pelkonsa.

6.6.2 Ohjeita muiden kanssa elämiseen

Kuten olen jo aiemmin tuonut ilmi, on yhteydessä oleminen aapisissa keskeinen tapa viettää aikaa. Aapisissa siis annetaan erilaisia ohjeita siihen, miten muiden kanssa tulee elää. Yksi keskeinen asia on erilaisuuden hyväksymisen vaatimus. *Vipusen aapisessa* päähenkilön kanssa sähköpostikirjeenvaihdossa oleva poika kertoo kuinka hänen luokkansa ei pitänyt uudesta opettajasta sillä tämä oli erilainen. He yrittivät päästä opettajasta eroon, mutta kun luokka joutui sietämään opettajaa ja oppivat että, vaikka joku näyttää oudolta ei se tee tästä huonompaa.

Vähitellen selvisi, että Ismo tietää kaiken historiasta. Totuimme siihen, että hänen hiuksensa sojottivat. Loppujen lopuksi on aivan sama, käyttäkö opettaja sukkaa vai ei.

(Muhonen ym. 2007, 28)

Sen lisäksi, että aapisissa opetetaan hyväksymään erilaiset ihmiset, nostetaan niissä esille myös se, että maailmaa voidaan katsoa eri tavoin. Eri tavat toimia ovat ihan yhtä mukavia, ja yhteiselo vaatii erilaisten tapojen ymmärtämistä. Ymmärtämällä, että maailmassa on erilaisia toimintatapoja, voidaan ymmärtää, ettei toisen toiminta ole tahallaan epäkohteliasta. Kyse on vain kulttuurieroista. Jokaisella on oikeus elää oman näköistä elämäänsä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että yksilöllä on oikeus asua tai pukeutua miten haluaa. Jokaisella on myös omat unelmansa ja tapansa arvostaa arkisia asioita.

Aapisissa sanoitetaan paljon käytöstä. Jokaisen tulee pitää huoli omasta toiminnastaan, eikä huonoa käytöstä voi oikeuttaa muiden huonolla esimerkillä. Muiden huomioon ottaminen on esimerkillinen tapa toimia, ja näin kehoitetaan toimimaan. Muiden huomioimisen kuvataan olevan mukaan ottamista. Ketään ei saa jättää yksin, vaikka se ei yksin jäänyttä haittaisikaan. Muita voidaan oppia ymmärtämään, kun tutustutaan ja opitaan

erilaisista tavoista toimia. Aapisissa siis kehoitetaan ystävystymään uusien tuttavuuksien kanssa.

7. Johtopäätökset ja pohdinta

Lähdin toteuttamaan tätä tutkimusta, sillä näin tärkeänä tarkastella, millaista materiaalia tuotetaan oppilaskäyttöön. Aapinen on alkeisoppikirja, jonka tehtävänä on harjoittaa lukutaitoa. Se on kuitenkin kirja, josta voi oppia paljon muutakin. Tässä tutkimuksessa opin lukemaan oppikirjoja kriittisellä lukuotteella tarkastellessani millaisia arvoja ja arvostuksia lapsille pyritään opettamaan ensimmäisenä vuonna koulussa suomen kielen oppitunneilla.

7.1 Hyvyyden tavoittelu

Kiltteys eli hyvyys tuli keskeisesti esiin tutkimusaineistossani. Hyvyys nousi aineistosta esille tärkeänä arvona. Hyvyyden arvostaminen näkyi vaatimuksena hyvästä käytöksestä, joka oli asetettu monissa aapisissa tavoiteltavaksi asiaksi. Hyvään käytökseen kuului myös muiden tarpeiden huomioon ottaminen.

Hyvyys näkyi tavoitteiden ja käyttäytymisen lisäksi myös sanallisen ilmaisun kategoriassa, jossa annettiin ohjeita muiden kanssa elämiseen. Hyviä käytöstapoja tarvitaan ystävien saamiseksi, joten muita kohtaan tulee olla ystävällinen ja huomaavainen. Tästä syystä aapisissa annettiin myös sanallisia ohjeita siihen, miten tilanteissa tulisi toimia. Aapisissa auttavaisuus, huomaavaisuus, myötätuntoisuus ja muutoinkin oikein toimiminen olivat arvostuksen kohteina.

Mielihyvän tuottaminen muille tuotiin esille rahankäyttöä koskevassa kategoriassa. Hirsjärven (1985, 79) mukaan arvot voivat ohjata rahankäyttöä, joten tästä voidaan päätellä, että hyvyyden arvo ohjaa aapisissa sitä, mihin rahaa kulutetaan.

Hyvyydellä on vahvat perinteet aapisten sisällöissä, sillä Laineen (2002) mukaan kiltteys on kuulunut keskeiseksi osaksi aapisten arvomaailmaa jo pitemmän aikaa. Hyvyys ei ole kuitenkaan pelkästään aapisissa keksitty asia, sillä kuten olen jo aiemmin tuonut esille,

Purjon (2014, 5) mukaan hyvyyden arvo on periytynyt tähän päivään suoraan antiikin Kreikasta. Hyvyyden tärkeyden korostaminen ei ole aikojen saatossakaan muuttunut. Kenties tämä kertoo siitä, millaisia asioita yhteiskunnassamme arvostetaan. Kiltteys, hyvyys ja huomaavaisuus on tärkeitä asioita yhteiskunnassa, jossa tarvitaan taitoja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Yhdessä eläminen vaatii myös muiden huomioon ottamista, kuten tutkimissani aapisissa opetetaan.

Monilla työpaikoilla tehdään töitä yhdessä, joten on oleellista osata toimia muiden kanssa. Kolun tehtävänä on kasvattaa lapset yhteiskuntaa varten ja opettaa siten tarvittava tieto yhteiskunnassa pärjäämiseen (Lahelma 1999, 81). Muiden huomioinen on osa yhteisössä elämistä, ja jotta yhteisössä voidaan elää, tarvitsee yksilön sisäistää tietyt normit ja toimia niiden mukaan (Koski 2001, 165). Aapisia voidaan käyttää yhtenä tukivälineenä näiden normien opetteluun.

7.2 Ystävyyden korostuminen tuloksissa

Tutkimusaineistossani arvostetaan suuresti muiden kanssa olemista. Ystävyys nousi esille sanallisen ilmaisun, tavoitteiden asettelun, käyttäytymisen, ajankäytön ja itseisarvojen kategorioissa.

Aapisissa kerrotaan, ettei kukaan tule toimeen yksin. Myös Koski (2001, 164) tuo tutkimuksessaan esille lasten kasvatuksen yhteisöllisyyden, jonka mukaan lapsi pyritään aina saattamaan osaksi yhteisöä tai yhteisöjä. Tutkimusaineistossani ystävyys nähdään tärkeänä, ja aapisissa todetaan, ettei kenelläkään ole oikeutta sanella sitä, kenen kanssa saa ystäväystyä. Ystävyyden kuvataan olevan iloinen asia, ja yhdessä oleminen on mukavaa.

Ystävyyteen liittyy myös sanallisesti annetut ohjeet. Aapisissa annettiin ohjeita siihen, miten muiden kanssa pitää tulla toimeen ja miten erilaisuus tulee hyväksyä. Tärkeinä ohjeina oppikirjoissa sanoitettiin, että jokaisen tulee huolehtia omasta toiminnastaan. Aapisissa nähtiin tärkeäksi antaa suoraan ohjeita ystävyyteen. Aapinen ei siis ole

pelkästään lukemaan opettavaa materiaalia, vaan sen antaa lukijalle käytännön ohjeita siihen, miten oppilaalle merkityksellisissä ystävyysuhteissa tulee toimia.

Aapisissa keskeisin tapa viettää aikaa, on olla muiden seurassa. Sillä ei niinkään ole väliä onko seuralainen ystävä, vanhempi, isovanhempi, muu sukulainen, satuolento, robotti tai puhuva eläin. Pääasia on, ettei kukaan ole yksin. Ystäviä halutaan saada, ja uusiin ystäviin tutustutaan mielellään. Tavoitteena on siis ystävien saaminen ja sitä kautta yhteisön luominen. Ystävyyttä arvostetaan jo niin paljon, että se on arvo sinänsä. Se on itseisarvo, josta seuraa iloa ja onnellisuutta. Kaipuu yhteyteen on kaikkien aapisten kantava teema. Tätä kaipuuta korostetaan niin paljon, että yksinolo nähdään epätavallisena.

Yksin oleminen esitetään yleensä epätoivottuna ja jotenkin surullisena asiana. Oppikirjat eivät huomioi sitä tosiasiaa, että kenties joku haluaa toimia yksin. Erilaisuutta aapisissa on, mutta se on aina yhteisöllistä, sillä erilaiset hahmot viettävät aikaa yhdessä. Yksinoleminen on poikkeavaa, ja jopa pelättävää. Kosken (2001, 82) mukaan pahuus ja yksinäisyys liitetään yhteen 1900-luvun aapisissa. Ehkä tämä sama tapa ajatella yksinolosta negatiivisesti on periytynyt uudempiin aapisiin, vaikkei yksin olemista suoraan sanoiteta pahaksi asiaksi. Uudemmissa aapisissa yksin olon negatiivisuus liitetään yksinäisyyteen.

Yhteisöllisyys nähdään siis tutkimusaineistossa tärkeänä asiana. Vaikka perhe on aapisissa tärkeä, on ystävyys vielä tärkeämpää. Perhekeskeisyydestä on siirrytty vähitellen tilanteeseen, jossa ystävät merkitsevät enemmän. Ehkäpä ystävyttä korostetaan aapisissa paljon juuri siksi, että perinteiset kylä- ja perheyhteisöt ovat kadonneet, mutta tarve turvallisiin ihmissuhteisiin on edelleenkin ajankohtainen.

7.3 Opetusta yhdessä elämiseen

Tutkimuskysymykseni oli: *Millaisia arvoja aapiset ilmentävät?* Tutkimusaineistoni aapisissa arvostetaan monia asioita, jotka ne liittyvät pääasiassa ihmisten yhdessä elämiseen ja toimiseen. Aineistosta nousee esille kaksi selkeää arvoa, jotka ovat ystävyys ja hyvyys.

Tämä tutkimus yhdessä aiempien aapistutkimusten kanssa osoittaa sen, miten lapset ovat vaikuttamisen kohteena, ja vaikuttamaan pyritään lapsen ensimmäisen

lukumateriaalin eli aapisten kautta. Vaikuttaminen on kutienkin alkanut jo paljon ennen lukemaan opetteluä antamalla lapsille sääntöjä ja toimintaohjeita. Lukumateriaali pyrkii vaikuttamaan epäsuoralla tavalla tarinoiden kautta, joita lapsi itse pääsee lukemaan.

Lapsuus voidaan nähdä valmistautumisena aikuisuuteen. Aapiset aloittavat koulupolun, jonka tavoitteena on johtaa kohti täysivaltaista aikuista kansalaisuutta (Koski 1999, 22). Aapisten voidaan tulkita heijastavan yhteiskunnallisia ihanteita, joihin liittyy muun muassa vastuullinen käyttäytyminen. Kun toisia kohdellaan hyvin ja käyttäytyään viisaasti, voidaan ylläpitää yhteiskuntarauhaa. Ystävyys taas kiinnittää yhteiskunnan jäsenet yhteisöihin, ja tällä voidaan pyrkiä estämään syrjäytymistä. Aapisissa esiintyvä oikeudenmukaisuuden tavoite voidaan liittää pyrkimykseen muuttaa maailma oikeudenmukaisemmaksi paikaksi.

Aapisten opetukset ovat hyvin arkipäiväisiä, sillä ne liittyvä jokapäiväiseen elämään ja siihen liittyviin asioihin. Tutkimusaineistoni avulla oppilaille on siis pyritty opettamaan yhdessä elämisen taitoja ja ystävyden tärkeyttä. Iloiset eläinhahmot ja sadun maailma taas pyrkivät tekemään arkipäiväisiä opetuksista mielenkiintoisempia. Kenties aapisia ja niiden tarinoita ystävydestä voisi hyödyntää opetuksessa laajemminkin vuorovaikutustaitojen harjoittelussa. Valmiit tarinat ja tutut henkilöhahmot voisivat auttaa oppilaita eläytymään erilaisiin tunteisiin, ja ymmärtämään esimerkiksi eri tekojen aiheuttamia tunnereaktioita.

Tässä tutkimuksessa saamani tulokset ovat minusta varsin positiivisia. Aapiset ilmensivät arvoja, jotka ovat tärkeitä yhteiskunnassa pärjäämisen kannalta. On hienoa arvostaa perhettä, ystäviä ja hyvyyttä. Olisin itse kuitenkin toivonut, että aapiset olisivat tuoneet esille enemmän erilaisuutta. Toiset ihmiset pitävät yksinäisyydestä, toiset yhdessä olosta. Yhteiskunnan jäsenten ulkoista moninaisuutta olisi voinut myös tuoda enemmän esille. Yhdessäkään tutkimusaineistoni oppikirjassa ei tuotu esille esimerkiksi vammaisuudesta johtuvaa erilaisuutta. Moninaisessa yhteiskunnassa on erilaisia ihmisiä, mutta aapisissa ei juurikaan tuotu esille erilaisia taustoja. Kaikki eivät elä hyvinvointiyhteiskunnassa tai kaikki eivät tunne olevansa osa suurta yhteisöä. Nämä ovat asioita, joita voisi tuoda esille enemmän nykypäivän oppikirjoissa. Kaikki ihmiset eivät mahdu samaan

muottiin ja aapisissa olisi tärkeää tuoda esille tätä ihmisten välistä moninaisuutta rikkautena ja arkipäiväisenä ilmiönä, jossa ei ole mitään väärää, huonoa tai korjattavaa.

7.4 Yllättäviä löytöjä aineistosta

Kolmas analyysikategoria käsitteli rahankäyttöä, mutta se jäi aapisissa todella vähälle huomiolle. Rahan käytön vähyys yllätti minut, sillä ajattelin että 2000-luvun kulutuskulttuuri olisi jotenkin heijastunut tarinoiden maailmaan. Toisaalta raha ei ole ennenkään saanut aapisissa suurta huomiota. Kosken (2002) tutkimuksessa, joka käsittelee aapisten arvoja 1500-luvulta 1960-luvulle, ei tuoda juurikaan esille rahan käyttöä. Raha mainittiin ainoastaan silloin kun lapset tekivät yksin tai vanhempien kanssa pieniä ostoksia arkipäiväisiin tarpeisiin liittyen (Koski 2002, 102—106).

Kenties rahaa ei nähdä tärkeänä siksi, ettei pienellä lapsella vielä ole juurikaan mahdollisuuksia hankkia omaa rahaa. Näin ollen voidaan ajatella, etteivät ostosten tekoon liittyvät valinnat vielä kosketa ensimmäisten luokkien oppilaita eikä niitä siis tarvitse tuoda oppimateriaalissa esille. Toinen syy voisi olla myös se, että aapisten tarinat liikkuvat pääosin sadun maailmoissa, eikä niissä tarvitse ottaa huomioon arjen realiteetteja.

Tutkimustuloksissa yllätti myös tietokonepelien, puhelinten ja televisioiden maininta tai pikemminkin niistä puhumattomuus. Televisioiden ja älylaitteiden rooli on kasvanut merkittävästi 2000-luvulla aikuisten sekä myös lasten elämässä. *Vipusen aapisessa* päähenkilö viestittelee serkkunsa kanssa sähköposteilla ja nämä keskustelut kuljettavat kirjan juonta eteenpäin. Tietokoneen käyttöä ei kuitenkaan kommentoida itsessään, ja sähköpostikeskusteluksi serkun lähettämät viestit voi päätellä ainoastaan siitä, että lähettäjän ja vastaanottajan sähköpostiosoitteet näkyvät tekstin yläpuolella. Samassa aapisessa televisioon ja sen ohjelmasisältöön suhtaudutaan pääasiassa negatiivisesti. Viimeisin tutkimusaineiston oppikirja *Tarinoiden aapinen* vuodelta 2020 yllätti puolestaan sillä, että lasten ensisijainen toimintaympäristö oli kirjasto ja yhdessä tekemisen muoto oli lukeminen ja seikkailut satumaailmassa.

Teknologiasta puhumattomuus ehkä kertoo siitä, kuinka aapinen on hitaasti ajassa muuttuva oppikirja, joka ei välttämättä heti edusta ajan muotivirtauksia, vaan on sisällöltään edelleen hyvin perinteinen. Tästä kertovat myös muun muassa aapisten perinteiset perhearvot. Perheet ovat isän, äidin ja lasten muodostamia tiiviitä yksiköitä. Joskus vanhempien sijasta perheen aikuisina ovat isovanhemmat, mutta tällöinkin aapisissa esitellään mummon ja vaarin muodostama perinteinen kaksikko.

Minusta on hyvä, että aapiset muuttuvat ajassa hitaasti, sillä tällöin ehditään punnita se, mikä on tärkeää ja mitä on hyvä opettaa lapsille. Loppujen lopuksi aapiset edustavat kirjoittajiensa näkemyksiä, joten tulevaisuudesta ei voida sanoa yhtään mitään. Jokainen oppikirja on tekijänsä näköinen, mikä korostaa sitä, että on tärkeää tietää, millaista opetusmateriaalia haluaa työssään käyttää.

7.5 Tutkimuksen luotettavuus, tulosten merkittävyys ja jatkotutkimusehdotukset

Olen pyrkinyt tekemään tutkimusta läpinäkyvästi ja laadukkaasti. Tämä tutkimus kuitenkin edustaa omaa tulkintaani aiheesta. Vaikka analyysikysymykset ohjasivat huomiotani ja ”pakottivat” minut keskittymään olennaisiin asioihin ja selkeisiin vastauksiin, ei tutkimus ole vapaa tulkinnoista. Vaikka analyysikysymykset olivat muotoiltu valmiin teorian pohjalta, käytin itse kuitenkin tutkijana valtaa pohtiessani millaisia kysymyksiä tein ja millaisen määrän kysymyksiä analyysi mielestäni tarvitsi. Teoriasidonnainen tutkimus oli kuitenkin hyvä tapa lähteä toteuttamaan tätä tutkimusta. Olen tyytyväinen tutkimuksen onnistumiseen. Viimekädessä tutkimuksen luotettavuuden arviointi jää lukijalle itselleen.

Tutkimukseni ottaa läpileikkauksen yhden kustantamon aapisiin. Tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia suomen kielen alkeisoppikirjoja, mutta tulosten perusteella saadaan suuntaviivaa siihen, millaisia arvoja ja arvostuksia lähihistorian aapisissa on haluttu tuoda esille. Tarkoitukseni ei ole ollut tuottaa kaiken kertovaa tutkimusta, vaan pikemminkin avata keskustelua opetusmateriaalien merkityksestä oppilaiden maailmankuvan muotoutumisen prosessissa. Opettajien olisi tärkeää tiedostaa, että oppikirjojen

sisällöt ovat oppikirjantekijöiden valitsemia ja edustavat jollain tavalla aina kirjantekijöiden omaa arvomaailmaa. Näin ollen opettajien tulisi arvioida käyttämiään materiaaleja ja punnita niitä asioita, joita kirjoissa tuodaan esille. Opettajalta edellytetään kykyä kriittisyyteen, jotta hän osaa tehdä oikeat valinnat oppikirjaviidakossa, jossa ei ole erillistä tahoa niitä tarkistamassa.

Oppikirjojen kehitystä pohtiessa varamaa on vain se, että aapiset eivät jämähdä paikoilleen edustamaan tiettyjä arvoja ja arvostuksia. Aapisen historia on vanha ja kyseinen oppikirja on edelleen hyvin perinteinen, mutta se on käynyt läpi suuria muutoksia. Yhteiskunta tulee jatkamaan muuttumistaan yhä kiihtyvällä tahdilla ja arvostukset muuttuvat ajassa. Vaikka arvot pysyvät, ei niitä välttämättä haluta jatkossa tuoda aktiivisesti esiin. En osaa ottaa kantaa tuleeko muutos oleman hyvä vai huono, mutta jatkuva muutos on tosiasia, johon tulee sopeutua.

Opettajan tulee olla tarkkana mitä hän haluaa oppilailleen opettaa. Tärkeää on siis edelleen tarkkailla oppikirjojen sisältöjä. Yksi tutkimus ei riitä, eivätkä historiassa tehdyt tutkimukset kerro nykytilasta. Näin ollen laadukkaan opetuksen tueksi tarvitaan kattavaa tutkimusta siitä, mitä eri oppiaineissa pyritään oppilaille opettamaan piilovaikuttamalla oppikirjan tekstien läpi. Kaikkea ei aina sanoiteta suoraan, vaan kuten tässäkin tutkimuksessa tuli esille, aapisten arvovalinnat tuodaan esille hienovaraisesti tekstien kautta. Laajentamalla tarkastelukohdetta myös kuvitukseen voidaan saada paljon mielenkiintoista tietoa siitä, minkälaisia asioita halutaan opettaa sanoittamatta niitä tekstissä.

Lähteet

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. (3. uud. p. - 6. p. 2007). Tampere: Vastapaino.

Airaksinen, Timo 1994. Arvojen yhteiskunta: Erään taistelun kuvaus. Helsinki: WSOY.

Anttila, Pirkko 2005. Ilmaisuu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi.

Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina (ei pvm.) Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietotarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>>. (Luettu 25.10.2022.)

Koski, Leena 1999. Hyvä tyttö ja hyvä poika. Ihanteelliset yksilöt aapisten moraalisisissa kertomuksissa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino, 21—49.

Koski, Leena 2001. Hyvän lapsen ja kasvattamisen ideaalit. Tutkimus aapisten ja lukukirjojen moraalisen kosmologian muutoksista itsenäisyyden aikana. Kasvatusalan tutkimuksia 6. Turku.

Kotkaheimo, Liisa 1989. Suomalaisen aapisen viisi vuosisataa: Aapisten sisältö ja tehtävät kansanopetuksessa. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Kotkaheimo, Liisa 2002. Lukemaan oppiminen – aapinen. Teoksessa Inkeri Pitkäranta (toim.) ABC: Lukeminen Esivallan Palveluksessa : Läsandet I överhetens Tjänst = ABC. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, Suomen kansalliskirjasto, 80–132.

Helve, Helena 2002. Arvot, Muutos Ja Nuoret. Helsinki: Yliopistopaino

Hiidenmaan, Pirjo, Löytönen, Markku & Ruuska, Helena 2017. Suomalaisen oppikirjallisuuden pitkät perinteet. Teoksessa Pirjo Hiidenmaa, Markku Löytönen & Helena Ruuska (toim.) Oppikirja Suomea Rakentamassa. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 7–16.

Hirsjärvi, Sirkka 1985. Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hirvinen, Ari 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Löytönen & Katriina Aaltonen (toim.) Etiikkaa Ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 31—49.

Lahelma, Elina 1999. Hyvätapainen yksilö. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino, 79—96.

Laine, Esko M. (2002) Pelottava ja kauhistava lukeminen. Teoksessa Inkeri Pitkäranta (toim.) ABC: Lukeminen Esivallan Palveluksessa : Läsandet i överhetens Tjänst = ABC. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, Suomen kansalliskirjasto, 11–31.

Laine, Tuija 2002. Kirkossa, kaupungissa, kolhoosissa. Suomalaisten aapisten arvoista Agricolasta 1960-luvulle. Teoksessa Inkeri Pitkäranta (toim.) ABC: Lukeminen Esivallan Palveluksessa : Läsandet i överhetens Tjänst = ABC. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, Suomen kansalliskirjasto, 80–132.

Launonen, Leevi & Pulkkinen, Lea 2004. Koulu kasvuyhteisönä: Kohti uutta toimintakulttuuria. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lerkanen, Marja-Kristiina 2017. Aapinen ja lukutaidon opetus. Teoksessa Pirjo Hiidenmaa, Markku Löytönen & Helena Ruuska (toim.) Oppikirja Suomea Rakentamassa. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 17–38.

Nyqvist, Sanna & Kauppinen, Antti 2006. Eettistä tulkintaa etsimässä. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Katriina Aaltonen (toim.). Etiikkaa Ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 220—240.

Ojanen, Eero 2011. Arvot, tosiasiat ja sivistys. Teoksessa Timo Jantunen & Eero Ojanen (toim.) Arvot Kasvatuksessa. Helsinki: Tammi, 7-16.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea 1970. Opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Purjo, Timo 2014. Arvot ovat ihmisen toiminnan perusta. Tampere: Tampere University Press.

Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2020. Tutkimuksen voimasanat. 1.-4. p. Helsinki: Sanoma Pro.

Tekijänoikeus laki. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L2P22> . (Luettu 15.9.2023.)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) Hyvä tieteellinen käytäntö. Haettu osoitteesta <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk> . (Luettu 16.9.2023.)

Liite 1. Tutkimusaineisto

Backman, Sari, Lassila, Kati, Solastie, Kati, Lumme, Johanna, Rannankari, Tuomo & Sariola, Soila 2014. Seikkailujen aapinen (1.p.). Helsinki: Otava.

Kallioniemi, Tuula, Katajamäki Tuula & Raikunen, Sinikka 1994. Aapinen; Satulakka, viestivakka, tietopakka. Helsinki: Otava.

Kallioniemi, Tuula, Raikunen, Sinikka & Kolehmainen, Mika 2005. Hauskamatka aapinen. Helsinki: Otava.

Kuosmanen, Merja, Lampela, Hannele, Lassila, Kati, Solastie, Kati, Rannankari, Tuomo, Seppälä, Anniina & Aro, Veera 2020. Tarinoiden aapinen. (1.p.) Helsinki: Otava.

Muhonen, Sari & Vuorento, Kati 2007. Vipusen aapinen Helsinki: Otava.

Raikunen, Sinikka, Leino, Katariina & Saramäki, Sami 2011. Taikamaan aapinen. Helsinki: Otava.

Liite 2. Analyysikysymykset

1. Ajankäyttö

- Mihin aapisten hahmot käyttävät aikaa?
- Kenen kanssa aapisten hahmot esitellään?
- Millaiseen yhteisöön henkilöt liitetään? (kylä, luokka, perhe, yksin)
- Minkälaiset asiat ovat aapisissa tavallisia/arkisia? (esitetään hienovaraisesti, mutta ei kommentoida)

2. Rahankäyttö

- Mihin aapisten hahmot käyttävät rahaa?

3. Itseisarvot

- Mitkä asiat esitetään aapisissa itseisarvoina? (niiden kautta ei pyritä toiseen päämäärään)

4. Tavoitteet

- Millaisia tavoitteita aapisten hahmoilla on?
- Millaisia asioita aapisissa tavoitellaan?
- Minkälaisia päämääriä hahmojen toiminnalle aapisessa asetetaan?

5. Käyttäytyminen

- Miten kuvaillaan lapsen käytöstä?
- Miten kuvaillaan aikuisen käytöstä?
- Jos aapisessa on muunlaisia hahmoja (esim. taruolentoja, eläimiä) miten heitä ja heidän käyttäytymistään kuvataan?
- Millainen käytös esitetään ihanteellisena?

- Millaista käytöstä aapisissa kommentoidaan, jota pidetään suotavana?
- Millaista käytöstä aapisissa kommentoidaan, jota ei pidetä suotavana?

6. Sanallinen kuvaaminen

- Millaisilla sanallisilla ilmauksilla hahmot kuvaavat asioita?